

**Nyugat – Magyarországi Egyetem
Geoinformatikai Főiskolai Kar**

**Műemlékingatlanok tulajdoni és használati viszonyai
Sorokpolány községben**

Konzulens:

Dr. Szabó Gyula
Főiskolai tanár

Készítette:

Padosné Vigh Annamária
Levelező tagozat
Ingatlan-nyilvántartási
Szervező Szak

Székesfehérvár
2008

NYILATKOZAT

Alulírott Padosné Vigh Annamária (neptun kód: [REDACTED]) jelen nyilatkozat aláírásával kijelentem, hogy a **Műemlékingatlanok tulajdoni és használati viszonyai Sorokpolány községben** című

szakdolgozat

(a továbbiakban: dolgozat) **önálló munkám**, a dolgozat készítése során betartottam *a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. szabályait*, valamint az egyetem által előírt, a dolgozat készítésére vonatkozó szabályokat, különösen a hivatkozások és idézések tekintetében¹.

Kijelentem továbbá, hogy a dolgozat készítése során az önálló munka kitétel tekintetében a konzulenszt illetve a feladatot kiadó oktatót **nem tévesztettem meg**.

Jelen nyilatkozat aláírásával tudomásul veszem, hogy amennyiben bizonyítható, hogy a dolgozatot **nem magam készítettem**, vagy a dolgozattal kapcsolatban szerzői jogsértés ténye merül fel, a Nyugat-Magyarországi Egyetem **megtagadja a dolgozat befogadását és ellenem fegyelmi eljárást indíthat**.

A dolgozat befogadásának megtagadása és a fegyelmi eljárás indítása nem érinti a szerzői jogsértés miatti egyéb (polgári jogi, szabálysértési jogi, büntetőjogi) jogkövetkezményeket.

Székesfehérvár, 2008. április 3.

.....

Hallgató

¹ **1999. évi LXXVI. tv. 34. § (1)** A mű részletét - az átvető mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven - a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével bárki idézheti.

36. § (1) Nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, valamint politikai beszédek tájékoztatás céljára - a cél által indokolt terjedelemben - szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást - a szerző nevével együtt - fel kell tüntetni, hacsak ez lehetetlennek nem bizonyul.

1. Bevezetés.....	3
2. Műemlékvédelem fogalma és története.....	4
2.1. A műemlék és a műemlékvédelem fogalma.....	4
2.2. A magyar műemlékvédelem története.....	5
2.2.1. A magyar műemlékvédelem szervezetének és jogi szabályozásának előzményei.....	5
2.2.2. Az első műemlékvédelmi törvény.....	6
2.2.3. Az 1949. évi 13. számú törvényerejű rendelet.....	7
2.2.4. A műemlékvédelem szabályozása 1950-es évektől napjainkig.....	8
2.2.5. A 2001. évi LXIV. törvény új szemlélete.....	9
3. Sorokpolány műemlékingatlanainak birtokváltozása az elmúlt 60 évben.....	10
3.1. Sorokpolány elhelyezkedése és környezete.....	10
3.2. Sorokpolány történetének áttekintése, a falunév kialakulása.....	12
3.3. A falu birtoklásának történeti áttekintése.....	14
3.3.1. A Sorokújfalui birtok tulajdonosai.....	14
3.3.2. A Sorokpolányi birtok tulajdonosai.....	15
3.3.3. A Szapáry család.....	15
3.3.3.1. A család címere.....	16
3.3.3.2. A család története.....	16
3.4. Műemléképületek a faluban.....	17
3.4.1. A Nagyboldogasszony templom.....	18
3.4.2. A Szapáry mauzóleum.....	20
3.4.3. A kastély, mint műemlék.....	23
3.4.4. A Szapáry kastély birtokváltozásai a kezdetektől.....	25
3.5. A faluhoz tartozó földterületek sorsa 1945 után.....	31
3.5.1. Az 1945. évi földreform.....	32
3.5.2. Az 1945. évi földreform Sorokpolány községben.....	35
3.5.3. Változások az 1959-es évekig.....	38
3.5.3.1. A termelőszövetkezetek kialakulása.....	38
3.5.3.2. A tagosítások.....	38
3.5.3.3. Földcserék.....	39
3.5.3.4. A földrendezés.....	40

3.5.4. Kollektivizálás 1959-62.....	41
3.5.5. Sorokpolány 1945 után, földrendezés a községben.....	41
3.5.6. A kárpótlás.....	51
3.5.6.1. Kárpótlás Sorokpolányban.....	53
3.5.7. A részarány kiadás.....	55
3.5.8. Változások a három nagy földreform eredményeként.....	56
4. A korszakos változások társadalmi és gazdasági hatásai az értékőrzés és a fennmaradás szempontrendszerében.....	58
4.1. A változások hatása Magyarországon.....	58
4.2. A változások hatása Sorokpolányban.....	61
5. Műemléki ingatlanok nyilvántartása napjainkban.....	65
5.1. A műemlékvédelem szervezete.....	65
5.2. A Hivatal legfontosabb feladatai.....	66
5.3. A védetté nyilvánítás folyamata.....	68
5.4. A műemlékek nyilvántartása.....	69
5.5. Az ingatlan-nyilvántartásba történő feljegyzés.....	70
5.6. Elővásárlási jog.....	73
5.7. Kisajátítás.....	73
5.8. Műemlékek átruházása.....	75
5.9. A védettség megszűnése.....	76
6. Összegzés.....	77
Felhasznált irodalom.....	79
Mellékletek.....	80
Mellékletek jegyzéke.....	81

1. Bevezetés

„Csak a múltnak megbecsülésére épülhet a jelen”

/ Széchenyi István /

A műemlék, a műemlékvédelem mindig kíváncsisággal töltött el, hogy mit rejtenek ezek a szavak, pontosan mi is jelent, miért kerülhet egy épületre ez a kifejezés, hogy műemlék. Főleg a kíváncsiság vezérelt a téma kiválasztásakor, hogy megtudjam, egy épület miért kaphat ilyen megkülönböztetést, talán valamiféle kiváltság vagy a múlt nagyszerű dolgai tették különlegessé az épületet?

A másik ok, amiért vállalkoztam erre a feladatra, mivel a lakóhelyemen, Sorokpolányban több műemléki ingatlan is található.

Érdekesnek találtam ezt a témát, és úgy gondoltam, hogy megpróbálhatnám az adott község vonatkozásában alaposan kifejtetni a műemléki ingatlanok történetét, tulajdoni és használati viszonyait.

Mindig érdeklődve hallgattam az idősebb hozzátartozóim elbeszéléseit, álltaluk már nyertem egy kis betekintést a múlt eseményeibe.

A műemlékekkel kapcsolatban fontosnak tartottam azt, hogy bemutassam azok nyilvántartási rendszerét, a műemlékvédelem szervezetét, jogszabályi hátterét.

E téma kapcsán bele kellett mélyednem az 1945 évi földreform, a kollektivizálás, a kárpótlás rejtelseibe is, ezeket általánosságban, valamint Sorokpolány községre vonatkozóan is megpróbálom bemutatni.

A föld tulajdonlásának, használatának kérdése egyben gazdasági és politikai kérdés is.

A fennálló hatalmi rendszer minden időszakban, számos törvénnyel, törvényerejű rendelettel, egyéb jogi eszközzel szabályozta a termőföld tulajdoni használati viszonyait, ez a szabályozás minden esetben az aktuális politikai és gazdasági meggyőződéshez igazodott.

A feladatom elvégzése során kisebb akadályokat is le kellett küzdenem, a kutatásaim nem mentek minden esetben zökkenőmentesen.

Összességében elmondhatom, hogy élveztem a kutatómunkát, rengeteg dolgot megtudtam a községről, ahol élek.

Betekintést nyertem a történelem azon időszakába, melyet koromnál fogva nem élhettem át, eddig nem voltak róla bővebb ismereteim.

2. A műemlékvédelem fogalma és története

Elsőként a műemlék és a műemlékvédelem fogalmának kialakulását szeretném bemutatni. A műemlékvédelem és szervezete mai formájának létrejöttét hazánk vonatkozásában írtam le, néhány gondolattal kitekintve az Európában történt eseményekre is.

A jogi szabályozás főbb állomásainak rövid ismertetését is fontosnak tartottam, mivel: „Minden kultúrált ország, amely múltjának történetét és művészeti emlékeit meg akarja menteni, törvényt alkot e célból.” [Dercsényi D. 1980.]

2.1. A műemlék és a műemlékvédelem fogalma

- Az 1881. évi XXXIX. számú törvény 1.§ - a kimondja:

„A műemlékek jelen törvény védelme s a vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyelete alá helyezettnek.

Műemlék elnevezés alatt értetik a földben vagy a földszínén lévő minden olyan építmény és tartozéka, mely történeti- vagy művészeti emlék becsével bír. „,

- Az 1949. évi 13. számú törvényerejű rendelet 17. §- a szerint:

„A jelen törvényerejű rendelet alkalmazása szempontjából műemlék a földben vagy a föld felszínén lévő minden olyan építmény (épület, épületrész, földmű) és tartozéka, amelyet kiemelkedő történeti, régészeti, képzőművészeti, iparművészeti vagy néprajzi jelentőségére tekintettel a vallás- és közoktatásügyi miniszter a Központ javaslata alapján műemlékké nyilvánít. A műemlékké nyilvánítással az ingatlan a jelen törvény értelmében védetté válik. „,

- 1964. májusában keletkezett Velencei Karta fogalom-meghatározása a következő: Azok az önálló építészeti alkotások és városi vagy falusi települések, amelyek valamely sajátos kultúrának, jelentős fejlődésnek, vagy történelmi eseménynek tanúi. A műemlék fogalma nem csak a nagy alkotásokra terjed ki, hanem azokra a szerény alkotásokra is, amelyek az idők folyamán kulturális jelentőségre tettek szert.

- A 2001. évi LXIV. törvény a következő meghatározást adja:

„Olyan műemléki érték, amelyet e törvény alapján jogszabállyal védetté nyilvánítottak.” E törvény alapján a korábbi védettségi kategóriák megszűntek, helyüket a műemlék vette át.

A műemlékvédelem mai formája, nagyjából 100 éve alakult ki Európában. Magyarországon a XIX. századig vezethető vissza az intézményes műemlékvédelem kialakulása.

A fenti felsorolásból látszik, hogy a műemlék, mint fogalom az elmúlt évszázadok folyamán lényegében nem változott, a cél mindig az volt, hogy az adott korszak kiemelkedő alkotásait az utókor számára megőrizzék, hiszen a bennünket körülvevő épített környezet „legértékesebb” elemei a műemlékek.

A műemlékvédelem célja és feladata, hogy védje a műemlékeket, gondoskodjon azok fennmaradásáról.

A műemlékvédelem általános feladatait a 2001. évi LXIV. tv. a következő szerint határozza meg négy pontban:

- a műemléki értékek felkutatása, tudományos kutatása, értékelése és számba vétele, dokumentálása, nyilvántartása, védetté nyilvánítása, a védendő műemléki területek meghatározása,
- a műemlékek és környezetük fenntartása, helyreállítása, védelme, hasznosításuk eszmei értéküknek megfelelően,
- a műemléki szempontból védett területek fenntartása, fejlesztése, és az értékvédelmet szolgáló kezelés összhangjának megteremtése
- tudományos alap kutatások és kutatások, oktatás, ismeretterjesztés.

2.2. A magyar műemlékvédelem története

2.2.1. A magyar műemlékvédelem szervezetének és jogi szabályozásának előzményei

Intézményes műemlékvédelemről Magyarországon a XIX. század óta beszélhetünk.

Minden ország célul tűzi ki magának, hogy múltjának történeti és művészeti emlékeit megmentse a jövő nemzedék számára, és e célból alkották meg a műemlékek védelméről szóló törvényeket.

Európai viszonylatban messzebbre nyúlnak vissza ezek a törekvése, már a XVI. században is hoztak ilyen rendelkezéseket Róma város antik értékeinek védelmére.

Franciaországban a párizsi forradalom idején egy bizottságot küldtek ki a műemlékek lajstomozására. Még ebben az évben, 1830-ban Victor Hugo kezdeményezésére megalakult a műemlékek bizottsága.

Európában egymás után születtek a műemléki törvények, Görögországban 1834, Svédország 1867, Magyarország 1881, Franciaország 1887, Hessen német állam 1902, Anglia 1913. Ezeknek a törvényeknek a közös vonása a végrehajtás nehézsége, mivel a magántulajdont sértő korlátozásokat ebben az időben a legtöbb esetben nem lehetett érvényesíteni. Az 1939. évi új olasz törvény mutatott rá arra, hogy a műemlék akkor is a közérdek tárgya, ha jog értelemben magántulajdon.[Gerő L. 1987.]

Hazánkban nem találkozhatunk annyira távoli történésekkel, mint például Rómában, a magyar műemlékvédelem szervezetének gyökerei nem nyúlnak vissza ilyen messzire a múltba.

Talán az első próbálkozások egyikének lehet tekinteni, hogy Kossuth Lajos 1848-ban rendeletet adott ki, hogy:

„a sáncolási munkák közben itt-ott találandó régiségekre és tárgyakra, azokat a lelőhely és mélyég pontos feljegyzésével foglalják le a múzeum számára és az académia titoknokának tegyenek róla jelentést.” [Pesti Hírlap 1848. dec. 3.]

Az indoklás úgy szólt, hogy „a tudományt harcok közt sem szabad felejtenünk, sőt azt ápolni mindenkor kötelességünk.”

Műemlékvédelmünk első jeleit a reformkorban már láthatjuk, de a szervezet kialakítására és megfelelő törvény megalkotására még több évtizedig várni kellett.

2.2.2. Az első műemlékvédelmi törvény

1872-ben alakult meg Magyarországon a Műemlékek Ideiglenes Bizottsága, annak eredményeképpen, hogy az osztrák törvények és a császári és királyi műemléki szervezet kiterjesztette hatáskörét hazánkra is.

Ezt követően az országgyűlés 1881. május 28.-án fogadta el és hirdette ki A műemlékek fenntartásáról szóló XXXIX. törvénycikket. Ezzel megszületett a magyar műemlékvédelmet átfogóan szabályozó első önálló törvény, amelyet csak 1997-ben követett az újabb.

A hazai műemlékvédelem vonatkozásában három nevet kell megemlíteni, Rómer Flóris, Ipoly Arnold, és Henszlmann Imre, ők azok a személyek, akiknek sokat köszönhet az

utókor. Az ő munkájuknak köszönhető, hogy megalakult a Műemlékek Ideiglenes Bizottsága, egyben a bizottság tagjai is voltak, itt kell megemlíteni Schulek Frigyes és Steindl Imre nevét is, akik szinté a bizottság tagjai voltak. [Magyar M.- Péter A. 2003.]

Ezekben az években rendkívül csekély volt a műemlékek száma, ezért a fenntartásukkal járó költségeket az államra lehetett hárítani.

Ekkor a műemlékvédelem szervezetét a kis létszámmal működő Műemlékek Országos Bizottsága (MOB) jelentette, melyet az új törvény állított fel és egészen 1934-ig fenn maradt.

A műemlékek felügyeleti jogkörét a törvény a vallási- és közoktatási miniszter felügyelete alá helyezte.

A törvény 4 §-a úgy rendelkezett, hogy ha a műemlék tulajdonosa nem tudja vagy nem akarja fenntartani a birtokában lévő épületet, akkor az illetékes miniszter az épület kisajátítását vagy lebontását engedélyezi. Azonban ezt nem engedhette meg magának a kormány pénz hiányában, ezért a problémát úgy oldotta meg, hogy csak nagyon kevés állami tulajdonban lévő épületet nyilvánítottak műemlékké.

Ebből eredt az is, hogy az 1949. évi törvényerejű rendelet megalkotásáig Magyarországon a műemlékké nyilvánított épületek száma az ötvenet sem érte el.

2.2.3. Az 1949. évi 13. számú törvényerejű rendelet

Az 1881. évi törvényt az 1949. évi 13. sz. törvényerejű rendelet követte, illetve váltotta fel, amely már nem csak a műemlékekről rendelkezett, hanem a műemlékekről és a múzeumokról együttesen.

Hatálya kiterjedt az ingó és ingatlan emlékekre, a közgyűjteményekre, a nemzeti érdekű magángyűjteményekre, a nemzeti érdekű muzeális értéktárgyakra és a védett területekre.

Ez a jogszabály az első műemléki törvény korszerűsített változata volt, kibővítette a műemlékvédelem során elrendelhető munkák körét, védelemben részesítette a műemlékek környezetét is.

Az új törvény előírta az állam által elvégzett kényszer-helyreállítások esetén a tulajdonos visszatérítési költségét, ezt követően indult meg a műemlékek nagyobb számú védetté nyilvánítása.

A törvény V. illetve ezt követő részei foglalkoztak a műemlékekkel, a műemlék itt található meghatározás a mai napig elfogadhatónak minősül.

A törvényerejű rendelet megalapította a Múzeumok és Műemlékek Országos Központját (MMOK), amely a korábbi MOB– ot váltotta fel. [Magyar M- Pintér A. 2003.]

2.2.4. A műemlékvédelem szabályozása az 1950-es évektől napjainkig

A műemlékvédelem irányítása az 1950-es évektől többszörös változáson ment keresztül.

- 1949-ig a műemlékvédelmi feladatok a vallás- és közoktatásügyi miniszter hatáskörébe tartoztak
- 1953-ban a 2019/6/1953. számú MT határozat ezen feladatokat az Építészeti Tanácsra bízta, majd még ebben az évben az irányítást az Országos Építésügyi Hivatal vette át.
- 1956-ban a 10054/1956. számú Kormány határozat alapján a műemlékvédelem irányítása az építésügyi miniszter feladata lett.
- 1957-ben a műemlékekkel kapcsolatos feladatokat a művelődési tárca látta el az építésügyi miniszterrel egyetértésben

Az irányításnak ezen utolsó formája egészen 1998-ig megmaradt. Az 1957-es év eseményei közé tartozik a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának (MMOK) a megszűnése, pontosabban az átalakulása Országos Műemlékvédelmi Felügyelőséggé (OMF). Az új szervezet a múzeumok vonatkozásában nem rendelkezett feladatkörrel.

Az új intézmény felügyeletét az Építésügyi Minisztérium Műemléki Osztálya látta el mindaddig, míg az OMF minisztériumi főosztályi rangot nem kapott.

- 1961-ben megjelent az Országos Építési Szabályzat, melynek külön kötete foglalkozott a városrendezési és műemlékvédelmi előírásokkal, a kapcsolat, amely ekkor létrejött a két ágazat közt a mai napig létező kapocs.
- Az 1964. évi építésügyi törvény hatályon kívül helyezte a korábbi rendelkezéseket a műemlékekről, és az építésügy keretei közt rendelkezett róluk. A részletes szabályokat az 1/1967 (I. 31.) ÉM rendelet határozta meg, ez a rendelet a műemlékvédelemről szóló 1997. évi LIV. számú törvény megalkotásáig hatályban maradt.

Az eddig leírtakat összefoglalva elmondható, hogy a műemlékvédelem az 1950-es évektől kezdődően folyamatosan beépült az építésügy feladatai közé.

Napjainkban azonban ez a két terület egymástól részben elkülönülten működik:

- Az 1997. évi LXXVIII. számú, az épített környezet alakításáról és védelméről szóló törvény az épített környezet egésze tekintetében nyújt átfogó szabályozást, beleértve a védelemre érdemes építészeti értékeket is.
- A 2001. évi LXIV. számú törvény a kulturális örökség védelméről, külön szabályokat tartalmaz a műemlékekre vonatkozóan,

Természetesen e két törvény egymással ésszerűen összhangolva került megalkotásra, de végtére is az intézményes magyar műemlékvédelem visszatért oda ahová megalakulásakor tartozott, a kulturális tárcához.

2.2.5. A 2001. évi LXIV. törvény új szemlélete

Az új törvény hatályba lépésével egyidejűleg a műemlékvédelemről szóló 1997. évi LIV. törvény hatályát veszítette.

A törvény az ingó és ingatlan kulturális örökség feltárásának, megóvásának kérdéseit, és az ezekkel kapcsolatos tevékenységeket és hatósági feladatokat szabályozza.

A jelenlegi szabályozás a korábban három – műemlékvédelem, a régészet és a kulturális javak védelme – külön törvényben szabályozott egymástól eltérő szakterületet szabályoz azonos szinten, egységes szemlélettel. [Magyar M. – Péter A. 2003]

A 2001. évi törvény megalkotását számos követelmény együttesen sürgette, ezek a következők:

- Az állandóan változó gazdasági és társadalmi környezethez való igazodás,
- a polgárokat szolgáló állam modelljének érvényre juttatása,
- a hatósági folyamatok átláthatóvá tétele, egyszerűsítése,
- az EU kompatibilis szabályozás igénye,
- az ingó és ingatlan örökség megóvását szolgáló állami eszközök összpontosítása.

E törvény hozta létre a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt, amely az összes műemlékvédelmi, műtárgyvédelmi és régészeti hatósági jogkörnek a gyakorlója.

A jogalkotóknak ezzel sikerült egy kerettörvényt létrehozni, amely egységes szemlélettel kezeli a kulturális örökség valamennyi elemét.

[Műemlékvédelem törvényi keretek közt 2001.]

3. Sorokpolány műemlékingatlanainak birtokváltozása az elmúlt 60 évben

A sorokpolányi műemlékingatlanok birtokváltozása tekintetében néhány esetben a megadott 60 éves időintervallumnál távolabbra nyúltam vissza.

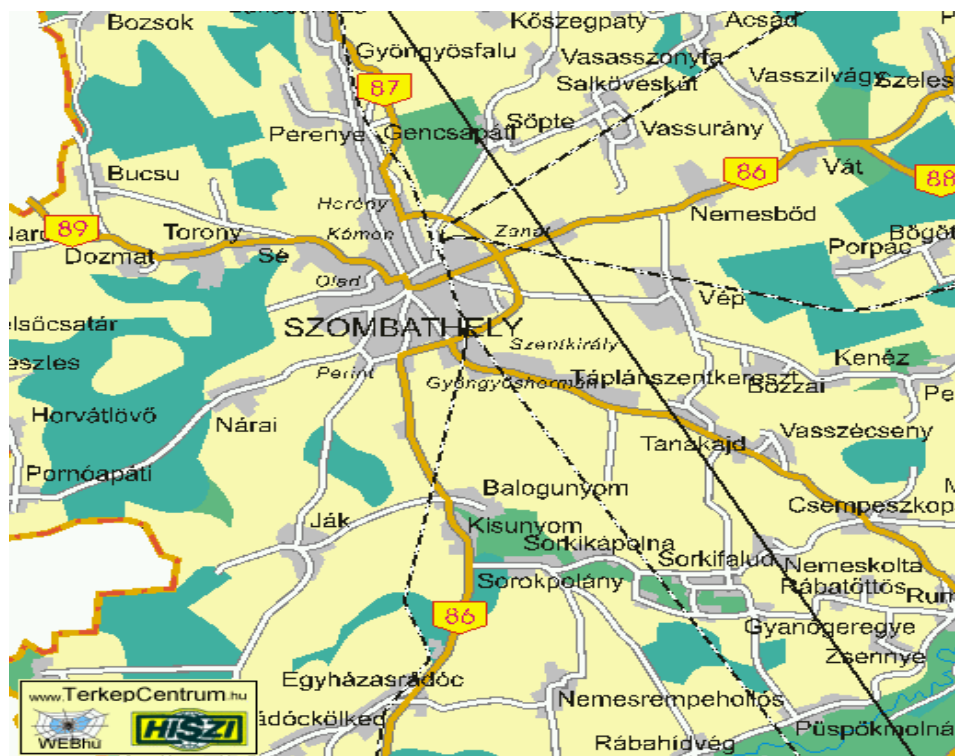
Elsőként a címben megjelölt település elhelyezkedését, környezetét mutatom be, valamint a község kialakulásának és birtoklásának rövid történetét.

Ezt követően a műemlékingatlanok „eddigi életét” írtam le, nagyobb figyelmet fordítva a Szapáry kastély bemutatására.

Végül pedig, a Szapáry birtokhoz illetve a faluhoz tartozó földterületek sorsának alakulást követtem nyomon 1945-től kezdődően.

3.1. Sorokpolány elhelyezkedése és környezete

Sorokpolány a nyugati határhoz közel, Szombathely vonzáskörzetében a Sorok patak mentén húzódó, 820 főt számláló falucska.

A község enyhe magaslaton helyezkedik el, környéke azonban sík, felépítése általában szalagtelkes, több utcás, soros beépítésű.

3.2. Sorokpolány történetének áttekintése, a falunév kialakulása

A megye középső részének nyugati felén elterülő falu 1939-ben Sorkipolány és Sorokújfalu egyesítésével keletkezett.

A római korban közel haladt el a Borostyánkő út, amely itt lépte át a falut átszelő Sorok-patakot.

1941-ben egy Árpád-kori sírmezőre bukkantak a falu határában, amelyet az előkerülő pénzérmék tanúsága szerint Könyves Kálmán koráig használtak.

Polány első írásos említése a 1265-ben történt Pulan néven, román stílusú templomát 1342-ben még Szent Vencel titulussal említették.

A falu nevének és népességének a változása 1265-óta a következők szerint alakult:

Évszám	Falu neve	Népességszám
1265	Pulan	-
1301	Palan	-
1549	Polyan	-
1773	Polány	-
1785	Polan	157
1828	Polány	115
1869	Sorki-Polány	176
1900	Sorki Polány	237
1930	Sorkipolány	297

1. táblázat

Sorkipolány falunév kialakulása

A sorokújfalusi rész, később alakulhatott ki, újabb településről van szó, erről kaphatta a nevét.

Évszám	Falunév	Népességszám
1786	Schorki-Újfalu	299
1828	Újfalu (Sorki)	299
1880	Sorki-Újfalu	551
1900	Sorok-Újfalu	601
1930	Sorokújfalu	720

2. Táblázat

Sorokújfalu nevének kialakulása

A falu 1936. november hó 14. napjáig két községből állt:

- Sorkipolány
- Sorokújfalú

A jelzett napon a két község képviselőtestületének 7/1936. számú „Véghatározata” alapján a SOROKPOLÁNY nevet vette fel az egyesített község.

Kimondták a két község ingó és ingatlan vagyonának egyesítését.

Egy közös bírót alkalmazott a falu, a tisztség betöltésére úgy állapodtak meg, hogy egyik ciklusban a régi Sorokújfaluból választják meg, a másik ciklusban pedig, a volt Sorkipolányból.

A falu népességszámának csökkenését az egyesítés utáni években az alábbi táblázat jól tükrözi, bár napjainkban csekély növekedés figyelhető meg.

Évszám	Népességszám
1941	1066
1960	981
1970	947
1980	865
2000	807
2007	820

3. táblázat

A község lakói 1999-ben ismerkedhettek meg a falu címerével:

A címer felső mezőjében egy oldalnézetű templom áll.

A templom felett három szál ötszirmú vörös rózsza látható. Az alsó mezőben griffmadár került ábrázolásra, amely ezüst nyílvestart.

A címeren máig is látható két műemlék szerepel, valamint a Bátsmegyey család címere.

Ez utóbbi azért indokolt, mivel Bátsmegyey Ferenc alispán kősíremléke a sorokpolányi templomban van elhelyezve.

A templom felett megjelenő három szál vörös rózsa, a Szapáry család mauzóleumához kapcsolódik. A vörös rózsa a Szapáry család címerében is megtalálható, illetve a község jelképétől sem idegen ez az ábrázolás. [Vas Megyei Levéltár]

3.3. A falu birtoklásának történeti áttekintése

3.3.1. A Sorokújfalui birtok tulajdonosai

A sorokpolányi kastély a falu „sorokújfalui részén” helyezkedik el.

A sorokújfalui település rész birtoklásáról a következő adatokat találtam az 1730-as évektől kezdődően:

1730-as években a párisi Bátsmegyey, a nagyunyomi Akats és a Mankóbüki Horváth családok tulajdonát képezte.

A birtok tulajdonosát, Bátsmegyey Terézt, feleségül vette Rummy Lázár, az ő révén szerezte meg a sorokújfalui birtokot a Rummy család, 1820-ig az ő tulajdonukban is maradt.

1820-ban a Rummy család egy leszármazottja anyagi helyzete és adósságai miatt a birtokot eladta taródházi báró Mikos Jánosnak.

A Taródházi Mikos család, svájci eredetű dinasztia, tulajdonába került a sorokújfalui „birtok”.

1881-ben az uradalmat gróf Szapáry Géza volt fiumei kormányzó vásárolta meg fiának Szapáry Lászlónak.

1899-ben öccse gróf Szapáry Pál megvásárolta a birtokot, aki a társasági élet központi alakjának számított. Számtalan híres vadászatot szervezett birtokán, melyen külföldi uralkodók is részt vettek. A család egy örökség révén megszerezte a velencei Morosini-gyűjtemény egy részét, melyet a sorokújfalui birtokon őriztek.

A gróf fényűző élete miatt adósságokba és rossz anyagi körülmények közé sodródott.

1912-ben eladta a birtokát 2.500.000 koronáért Gött Gyulának.

1916-ban az uradalmat Dr. báró Haupt-Buchenrode István szerezte meg 4.800.000 koronáért.

1945-ben kisajátították a birtokot. [Kulturális Örökségvédelmi Hivatal okirattára]

3.3.2. A Sorkipolányi birtok tulajdonosai

Sorkipolányi birtok tulajdonosiról csak néhány mondattal emlékeznék meg, mivel a Vas Megyei Levéltárban kevés adatot találtam erre vonatkozóan.

1389. Herman Mátyás volt a falu tulajdonosa

1539. Polyán Gáspár

1547. Hydweghy Polyán Ferenc, aki Vas megyei alispán volt, az ő végrendelete alapján lehet tudni, hogy ebben az időben ő birtokolta a falut.

1548. I. Ferdinánd Polyánt Polányi Lászlónak adományozta.

1580. A Polányi testvérek békés megegyezése alapján, ők hárman lettek a tulajdonosok (Bálint, Oswald, Mátyás)

1628. Poliani István eladta a birtokrészét Polányi Zsigmondnak és Györgynek.

1767. Nagybirtokos: Gróf Niczky Kristóf

Kisbirtokosok: Polányi Lőrinczné, Polányi Miklósné, Csányi Györgyné

1790. Mesznil József egy rövid ideig a vármegye alispánja volt és egyben a falu birtokosa.

1800- írásos nyomát nem találtam a falu birtoklásának. [Vas Megyei Levéltár]

3.3.3. A Szapáry család

A Szapáry család történetéről és címerükről szeretnék pár gondolatot elmondani, mivel ők a kastély névadói, illetve az ő nevükkel jelezve maradt hátra az utókor számára a falu központjában ma már eredeti formájában látható műemlék.

Napjainkban azonban sok helyen már csak „volt” Szapáry kastélyként szerepel, mivel már új tulajdonosának nevével jelölök.

3.3.3.1. A család címere

A pajzson, kék mezőben, hármasszerű sziklacsúcs aranykoronájának közepéből kiemelkedő fehérruhás, szemközt forduló ifjú nőalak, vörös övvel, szétomló hosszú hajjal. Jobb kezében kivont kardot, baljában egy száron három vörös rózsát tart, jobbról ezüst, fogyó félhold, balról arany csillag kíséri.

Sisakdísz a pajzsalak, a takaró ezüst-vörös, arany-kék.

A mai sorokpolányi falucímer és a Szapáry címer közti összefüggés, melyről már korábban írtam, a vörös rózsza képében jelenik meg. (1. sz. melléklet)

3.3.3.2. A család története

A Szapáry család régi magyar nemesi család, mely nevét a Veszprém megyei Szapár nevű helységtől vette.

A család történetében a levéltári adatok alapján egészen az 1550-es évekig vissza lehetne menni a múltba, mivel ekkor jelenik meg a magyar közéletben első ősük **Szapáry György** néven.

Családfájukat végig lehetne kísérni az évszázadok folyamán egészen a XX. század elejéig, én azonban csak a fontosabb mozzanatokat, illetve a sorokújfalui Szapáry kastéllyal kapcsolatba kerülő leszármazókat szeretném bemutatni

A család gazdagságát **Szapáry Péter** alapozta meg, aki vagyonával Vas vármegye első számú földesurai közé lépett az 1600-as évek végén.

A Szapáry család

- 1690-ben kapta meg a magyar bárói rangot.
- 1722-ben magyar grófi címet kaptak
- Az 1800- as évek második felében **Szapáry Géza**, mint országgyűlési képviselő tűnt fel, majd főispánként tevékenykedett, ezt követően pedig fiumei és magyar-horvát kormányzóként működött. Miután abba hagyta politikai pályáját magas kitüntetésekkel vehetett át, zászlósúr és főudvarmester lett.
- Szapáry Géza egyik fia **Szapáry László** volt, aki apja nyomdokaiba lépve szintén országgyűlési képviselő volt, majd őt is Fiume kormányzójává választották.
- 1900-as évek elején a Magyar Királyság londoni nagykövete volt, tevékenységének volt köszönhető, hogy a magyar-angol kapcsolatok újra feléledtek, szinte a semmiből teremtett újra, a legjobbak közé sorolták abban az időben.

A sorokújfalui birtok a kastéllyal együtt az ő tulajdonában volt, apjától Szapáry Gázától kapta.

- Az uradalmat azonban testvére **Szapáry Pál** megvásárolta tőle és a családi birtokon gazdálkodásba kezdett.

Szinte már családi hagyományként, ő is fiúmei kormányzó volt illetve részt vett a politikai életben is, a társasági élet központi alakja volt.

Ő volt az, aki kacérkodott a szocializmus gondolatával, a Magyar Keresztényszocialista Párt első elnöke, komoly szerepe volt ennek a politikai irányzatnak a magyarországi elindításában.

3.4. Műemléképületek a faluban

Sorokpolány község több műemléki épülettel is büszkélkedhet.

A falu lakosai az önkormányzattal együtt igyekeznek megóvni ezeket az épületeket, amennyire ez lehetséges, hiszen ezek az építmények őseink múltját hordozzák falaik közt. A falukép alakulására is pozitív hatással vannak a rendben tartott, felújított műemlékek, valamint a turizmus fellendülését is magukkal hozhatják, ezért a településnek közös ügyként kell kezelnie, megoldani a felmerülő problémákat.

A Sorok patak magas partján áll a *település temploma*, amelyet Nagyboldogasszony tiszteletére szenteltek fel.

A község másik védett épülete a *Szapáry mauzóleum*.

A mauzóleum védelméért a falu sajnos sokat nem tud tenni, mivel a sorsára hagyott épület állagvédelmével a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal kellene, hogy foglalkozzon, ám nagy figyelmet nem fordítanak rá.

Jelentős műemlék építménye a településnek a *Szapáry kastély*, amelynek állapota szintén egyre csak romlott, ahogy a mauzóleumé is, de szerencsére a kastély új tulajdonosa pénzt, időt és fáradságot nem sajnálva mára már szinte eredeti állapotába állította vissza az épületet, melyet már a „nagyközönség”, a falu lakossága számára is bemutatott.

Az előbbieken felsorolt három, a falu számára jelentős értékkel bíró, műemléképületnek a birtokváltozásait szeretném bemutatni.

Bővebben a Szapáry kastély birtokváltozásaiával foglalkoznék, mivel ennek az épületnek illetve a hozzá tartozó birtoknak a tulajdonos változásai tükrözik legjobban a korszakos változásokat az elmúlt hatvan évben.

3.4.1. A Nagyboldogasszony templom

A falu főutcájára néz a római katolikus plébániatemplom, amelynek nyugati tornya tüstént elárulja középkori mivoltát.

A karcsú, hasáb formájú, kő gúlasisakos torony első emeletén lévő keskeny lőrések és a magasan felettük látható, osztott ikerablakok a XIII. századra jellemző, román stílusban készültek. A harang szintjének tágasabb ablakai már jóval újabb keletűek.

1967-ben külső homlokzatfestést végeztek a templomon, akkor nem bolygatták meg az ötvenes években biztosított állagú falképeket, csak tíz évvel később, a műemléki helyreállítás alkalmával került sor szakszerű restaurálásukra. A templom szentélyének formája – a nyolcszög három oldalával záródik – szintén a gótika korát idézi, belső tere azonban már a késő barokk átépítés stílusjegyeit viseli magán.

1842-ben toldották a szentély déli oldalához az új sekrestyét. A községben birtokos *Szapáry család* adományából készültek a korábbi, XVIII. századi oltárok, a barokk szószék, és a szentségház.

A berendezés legértékesebb darabja a Bátsmegyei Ferencnek 1697-ben készített, címeres, akantuszlevél-díszítésű késő reneszánsz síremlék, amely az északi falon található.

A templomot 1927-ben kívülről-belülről tatarozták.

1967-ben külső festést kapott a templom, akkor az ötvenes években állagbiztosított freskókat nem bolygatták.

1974-ben korszerűsítették az elektromos felszerelést, ezt követte a belső festés. Ekkor feltáró jellegű, eredménytelen falkutatás történt.

A templom ismételt tatarozására az 1976-1977-es években került sor, amikor is igazolódott, hogy a torony a harangok szintjéig középkori eredetű.

A XV. századi freskókat a tatarozás során szakszerűen restaurálták. A homlokzatok egyszínű fehér színezést kaptak.

Sorokpolány templomát már a középkorban Nagyboldogasszony tiszteletére szentelték fel, amely azóta is változatlan, az első írásos emlékek, melyek 1342-ből származnak, még Szent Vencel templomként említik. Évi nagybúcsúját augusztus 15-én ünnepli.

A templom birtoklásáról sok érdekes dolgot nem lehet elmondani, mivel évtizedek óta változatlanok a tulajdoni viszonyok.

A templom a Fő utca 122. szám alatt található, a falu főutcája mentén, helyrajzi szám 4. volt, melyet a 6. számú telekkönyvi betét birtoklapjának II. részén az 1. sorszám alatt találtam meg, ekkor a tulajdonos a Sorkipolányi Római Katolikus Egyház volt, jelenleg 2. a helyrajzi száma. (2.-3. sz. melléklet)

A mellékletek közt szereplő telekkönyvi betét tanúsága szerint a templom 1924 óta a Római Katolikus Egyházközség tulajdonában van

Papja a mindenkori kisunyomi plébános, aki egyben az iskola igazgatója volt, ma már a szomszédos Sorkikápolna községgel külön egyházközséggé működik önálló plébánossal.

A műemléki jelleg a tulajdoni lapra 1960-ben került feljegyzésre, 4571/1960.12.31. határozatszámmal, ezt az iratot a földhivatal okiratárában nem találtam meg.

(2. sz. melléklet)

Az állagmegóvás tekintetében a település hívó lakói igyekeznek megtenni mindent, magát a templomot és környezetét rendben tartják és gondozzák

3.4.2. A Szapáry mauzóleum

A mauzóleum a falu középpontjában található, az épület birtoklásával kapcsolatban kicsit szeretnék visszanyúlni a XIX. század végéig, mivel ekkor épült a sírkápolna.

A családi mauzóleumot 1878-1879-ben Mikos Ede építette, neoreneszánsz stílusban, amely egy görögkereszt alaprajzú centrális építmény.

1878-ban a sajtó arról tudósított, hogy Sorokújfaluban a Mikos család egy mauzóleumot építtetett. Az épületet egy bécsi építész tervezte, Schöne, ő készítette el a szombathelyi zsinagóga terveit is.

Az építkezést Brenner János építőmester, a márvány munkákat, pedig Raffensberger Ignác szolgáltatta.

A Vas megyei Közlöny című újságban megjelent erről egy cikk, amelyben leírták, hogy az épület külsőleg már készen van, a gazdag díszítéssel bíró belső tér befejezése még nem történt meg.

A tervek szerint a családi koporsók nem egy külön sírboltban lesznek elhelyezve, hanem a felső boltozat terének négy kereszt ágába, ahol minden márvány ajtó mögött négy-négy koporsónak lesz helye.

A márvány ajtókon pedig, a családi címerek lesznek feltüntetve.

Az épület újkorában külsőleg a következők szerint nézett ki a korabeli leírások szerint:

A külseje jórészt homokkőből készült, a kupola vörös rézlapokkal van lefedve és gazdagon aranyozva. A főbejárat négy oszlopa márványból, illetve az alapzatok, lábazatok, oszlopfők szintén márványból készültek.

A belső tér szintén márványból készül főképpen, a falak gazdagon festményekkel díszítettek, az ablakokat üvegfestés ékesíti.

A ravatalozó célját szolgáló mauzóleum a kor építészetének szép példája.

Az 1800-as évek végén a Mikos család anyagi helyzete miatt kénytelen volt megválni sorokújfalui birodalmától, ezzel együtt az általuk épített mauzóleumtól is.

A birtokot a Szapáry család, név szerint Szapáry Géza vette meg, a mauzóleum is az ő tulajdonába került, melyet eredeti céljára kívánt ő is hasznosítani, vagyis családi temetkezőhelynek szánt.

A sírkamra a bejárat homlokzata hat előlépcsőn álló négy ión oszlopból, felette timpanonból áll. A timpanonban a mai napig a Szapáry-család kőcímere látható

Az uradalom két nemzedéken át a családjuk birtokában maradt, egészen 1912-ig mivel ekkor a család anyagi helyzete miatt kénytelen volt megválni birtoktól.

A mauzóleumban helyezték örök nyugalomra Szapáry Géza grófot, aki 1898-ban halt meg. A családi sírboltban helyezték el a tíz évvel később, 17 évesen, elhunyt feleségét, Szapáry Gézáné grófnőt.

Ekkor rövid ideig Gött Gyula birtokába került majd 1916-ban tőle vásárolta meg dr. Haupt Buchenrod István báró, aki bécsi lakos volt.

Ettől az időponttól kezdve a Szombathelyi Körzeti Földhivatal irattárában talált telekkönyvi betétek alapján már nem nehéz végig követni a mauzóleum sorsát napjainkig.

Az 1.-es számú telekkönyvi betét (4. sz. melléklet) birtoklapjának 105. sorszáma alatt 680-as helyrajzi számmal találtam meg az épületet, amely „sírbolt a Felső szőlő dűlőben” látható, területe 60 négyszög öl.

A telekkönyvi betét „B” jelű tulajdoni lap részének 1. sorszáma alatt találjuk a tulajdonos nevét, aki nem más, mint Báró Dr. Haupt Buchenrod István bécsi lakos az I. 1-106, 108-119. sorszám alatti ingatlanok tekintetében, tehát az I. 105. sorszám alatt bejegyzett mauzóleum is ide tartozik.

A tulajdonos megnevezése mellett találhatunk egy megjegyzést, amely a 18. sorszám alatti bejegyzésre utal, ami nem más, mint név kiigazítás.

E szerint a bejegyzés szerint a tulajdonos neve helyesen: báró buchenrodei Haupt István.

A telekkönyvi betétben találtam egy bejegyzést, mely szerint az ingatlanok egy újonnan nyitott telekkönyvi betétbe kerültek, a helyrajzi számok is megváltoztak.

A mellékletek közt található térképmásolatok szerint a Fő utca 68. szám alatt helyezkedik el jelenleg is 330-as helyrajzi számmal. (5.-6.sz. melléklet)

A mauzóleum sorsa a 1945 után a következő szerint alakult:

600/1945. számú Miniszterelnöki rendelet alapján a Magyar Állam tulajdonába került, a rendelet kimondta a nagybirtok rendszer megszűnését és ezzel párhuzamosan a földműves nép földhöz juttatását.

A 335. számú tulajdoni lapon 330. helyrajzi számmal szerepel, közpark és mauzóleum néven, területe 6533 m², ezen adatokat a tulajdoni lap I. részén találjuk. (7. sz. melléklet)

A tulajdonosi adatokat a II. részen, ez szerint a tulajdonos megváltás jogcímén a Magyar Állam, a bejegyző határozat száma 2860/1947. VII. 29.

Kezelője a Községi Közös Tanács V.B. Kisunyom ugyanezen határozattal került bejegyezésre.

A Tanács, mint kezelő törlésre került a 44357/1994. IX. 5. számú határozattal és új kezelőnek a Kincstári Vagyonkezelő Szervezetet (1392 Budapest, Zoltán u. 16.) jelölték ki.

A műemléki jelleg a tulajdoni lapra a 3337/1986. számú határozattal került feltüntetésre. (8. sz. melléklet)

Az épület tulajdoni lapja jelenleg a következők szerint néz ki:

A megnevezése közpark, területe 6533 m², tulajdonosa a Magyar Állam 1947-óta, vagyonkezelő pedig, a Kincstári Vagyoni Igazgatóság 1994-óta.

3.4.3. Kastély, mint műemlék

A kastélyok a műemlékek egy nagy épületcsoportját alkotják, amelyeknek állapota általában nagyon leromlott.

A magyar szóhasználatban a kastélynak mindig falusi, nemesi esetleg főúri vagy főpapi lakóépületet nevezünk, ami vagy földbirtok központja volt, különböző melléképületek tartoznak hozzá, rendszerint szép park övezi. [Román A. 2004.]

A lerobbant állapot kiváltó oka valójában az, hogy nagy többségük gazdátlanná vált, vagy a lakók nem fordítottak figyelmet az épület állagának megóvására illetve egyszerűen nem volt rá módjuk, anyagi körülményeik nem tették ezt lehetővé számukra.

Azonban ezeket az okokat nem mondhatjuk el általánosságban minden kastélyról, mivel a pusztuláshoz nem mindig ezek a tények vezettek, sok épület már a II. Világháborút megelőzően romlásnak indult, mivel egykori tulajdonosaik nem fordítottak nagy hangsúlyt a renoválásra. [Gerő L. 1987.]

A magyar kastélyokat történetileg kettő csoportba sorolhatjuk:

- Első csoportba tartoznak azok, amelyek a török előtti időkben épültek és védelmi célokat szolgáltak
- Második csoportot alkotják azok, amelyek a 18-19. században épültek

A XIX. század végére viaszorította a főúri rendet a kapitalizmus, ezzel egyidejűleg a kastélyépítő szándék is háttérbe szorult.

A XX. században pedig már kimondottan kevés kastély épült.

A II. Világháború után a kastélyok sorsa nagyon tragikusan alakult, mivel a tulajdonosok nagy része nyugatra menekült a berendezési tárgyaikat vagy magukkal vitték, vagy a hátrahagyott dolgokat ellopták, a kastélyokat kifosztották.

A magukra hagyott épületek teljesen elavultak, magukra maradtak, ez nagyrészt a fennálló rendszernek volt köszönhető.

Mindezek ellenére sok épület kapott új rendeltetést, amely vagy jó volt vagy sem.

A legtöbbet a falu igényei szerint próbálták átalakítani, hasznosítani, ezeket iskola, könyvtár, tsz iroda, tanácsház céljára használták, olyan is előfordult melyben nevelő, szociális otthon került kialakításra vagy éppen kórházként funkcionált.

Az 1960-as években nekiláttak a kastély állomány helyreállításának, erre nagy szükség volt, mivel a nem célszerű használat, a hozzá nem értő szakemberek munkája is sokat rontott az épületeken.

A kastélyhoz tartozó parkokat, kerteket tönkre tették, a fákat kivágták, a bokrokat kiirtották, hogy a helyére építsenek valamit vagy éppen más funkciót szántak neki.

Gerő László könyvében is olvashatjuk, hogy:

„a környezetnek a műemlékekkel való együttműködésében a növényzetnek fontos szerepe van”

Az 1960-as évek második felében sok kastély veszélybe került, annak eredményeképpen, hogy az egyes települési intézmények új épületet kaptak, azonban arra, hogy a kastély új rendeltetést kapjon, vagy folyamatosan karbantartsák nem volt sem pénz, sem kedv.

Azok a kastélyok, amelyek önkormányzati tulajdonba kerültek annak a veszélynek voltak kitéve, hogy a települések önkormányzatai nem tudnak megbirkózni a tulajdonosi feladatok nagy súlyával.

A kastélyok állagát úgy lehet a legjobban megőrizni, ha az épületet célszerűen használják. Felmerülhet a kérdés, hogy mit tekintünk célszerű, rendeltetésnek megfelelő használatnak.

Természetesen az eredeti rendeltetésnek megfelelő használat lenne a legmegfelelőbb, azonban ez nagyon-nagyon ritka.

Megfelelő rendeltetésűnek szokták tekinteni a múzeum, illetve a szálloda céljára átalakított épületeket.

A kastély esetében, ha múzeumnak használják, akkor a legtökéletesebb esete, ha „a múzeum önmaga múzeuma lehet”, ehhez azonban az eredeti berendezés nélkülözhetetlen, ennél fogva ez nagyon ritka.

Sok kastély rendeltetése ma is megmaradt szociális otthonnak, kórháznak, iskolának.

Ezekben az esetekben is megőrizhetőek a kastély értékei, ha ezt a fajta rendeltetést az intézmény vezetősége úgy végzi, hogy közben az épületet magáénak tekinti, és törődik vele.

A kastélyok problémája ma is a műemlékvédelem központi problémája, mivel napjainkban is létezik számos olyan épület, amelynek nem sikerült megfelelő rendeltetést illetve tulajdonost találni, ezért az állaga egyre csak romlik.

A helyzetet még összetettebbé teszi az a tény, hogy ezeket a kastélyokat tetemes méretű park veszi körül, számos más rendeltetésű épület is tartozik hozzá, melyek fenntartása szintén nem kis problémát okoz az érintetteknek.

Külföldi példákat ismerve, jó megoldásnak tűnne, hogy a hazai nagyvállalatok, gyárak támogatásban részesítenének egy-egy kastélyt, melyet még saját céljaikra is tudnának

hasznosítani, többek közt oktatási, üdülési központként csak a példa kedvéért.
[Gerő L. 1987.], [Román A. 2004.]

3.4.4. A Szapáry kastély birtokváltozásai a kezdetektől

A kastély birtoklásának történetét egy jóval korábbi időponttól kezdeném, a kezdetektől, mivel számomra így tűnik átláthatónak és kereknek a történet.

A korábbi időszakok változásairól csak röviden a lényegét szeretném leírni.

Magának a kastélynak a tulajdonosai lényegében megegyeznek az uradalom tulajdonosaival, akikről már a falu birtoklásának történetében szó esett.

A mai kastély alapjainak tekinthető első rezidenciát a párisi Bátsmegyery család emeltette, az épületet első ízben egy 1664 - ben kelt okiratban említették.

A Bátsmegyery család után a birtok, vele együtt a kastély tulajdonosa a rumi Rummy család lett, olyan módon, hogy Bátsmegyery Teréz örökös férje Rummy Lázár volt.

A Rummy család Vas vármegye egyik legősibb családjai közé tartoztak.

Egy 1775-ben készült összeírás szerint a kőből épített kastély állapota jó, felső szintjén 10 szoba, 1 konyha, és 2 mellékhelyiség húzódott, az alsó szintet, pedig pince szintként használták.

A következő bérlő taródházi Mikos László lett, aki egy zálogszerződés kapcsán szerzete meg többek közt ezt a birtokot húszévi időtartamra, a tulajdonos továbbra is a Rummy család maradt.

A záloglevél szerint a Sorokújfaluban lévő kastély és a körülötte lévő épületek rossz állapotban voltak, azokat a bérlőnek kellett felújítani. [Vas Megyei Levéltár Mikos család iratai]

1820-ban Rummy Antal és taródházi Mikos László, valamint felesége Balogh Terézia között adásvételi szerződés jött létre.

Ez szerint Rummy Antal adósságainak rendezése céljából eladta a sorokújfalui ingatlan javait 40.000 forintért, a hozzá tartozó szántóföldeket, réteket, erdőket valamint a jobbágyságait, zselléreit és mindennemű haszonélvezeteit. [Vas Megyei Levéltár Mikos család iratai]

Az 1844-ben készült „Sorok újfalui és nagyunyomi egyesült határok” című térképen jól látható volt az 1-es számmal jelölt T alaprajzú kastély épület és a hozzátartozó gazdasági épületek, a patak melletti malom, a kert és a gyümölcsös. [Vas Megyei Levéltár térképeinek gyűjteménye]

Térképszám	Megnevezés	Négyszögöl
1	Újfalui kastély	6650
2	Kert	1650
3	Cselédház	124
7	Kámán István lakása	2029
8	Major	8395
10	Pusztta	1617
12	Zsellérház	2036
30	Juhász ház	636
41	Kocsis lakás	477

4. táblázat

Az újfalui birtok mérnöki kivonatának részlete

[Vas Megyei Levéltár Mikos család iratai]

Mikos János báró 1855-ben elkészült végrendelete alapján a sorokújfalui birtokot és minden ingóságát egyedüli örökösére Mikos Ede báróra kívánta hagyni, azonban feleségének haszonélvezeti jogot biztosított haláláig, felesége is e végrendelet mellett helyezte el végakarátát.

A végrendelet elkészülését követően nem sokkal később Mikos János báró elhunyt 73 évesen.

Hagyatéki tárgyalása 1857-ben fejeződött be, melyről átadási okiratot készítettek, melyben a következők is benne voltak:

„Ingatlanságokban, Sorok-újfaluban

- 326 hold 800 négyszögöl föld,
- 102 hold 500 négyszögöl rét
- 147 hold 500 négyszögöl legelő
- 305 hold 1000 négyszögöl erdő
- 32 hold szántóföld (a Polányi határban)” [Vas Megyei Levéltár Mikos Család iratai]

Az 1857-ben elkészült kataszteri térképen jól látható a főút és a Sorok patak között elhelyezkedő 179-es számú sorokújfalui kastély és az előtte lévő 180-as számú kastélypark, amely a korábbi térképeken még nem volt látható, tehát feltételezem, hogy a park ezekben az években készült el, illetve a kastélynak egy új része is felfedezhető, ami szintén építkezést feltételez ebben az időben.(9.-11.-12 sz. melléklet)

Az angolpark kialakítására oly módon kerülhetett sor, hogy Mikos Ede báró és Sorokújfalu község között egy csereszerződés jött létre, ezzel a kastélyt körülvevő terület a Mikos család tulajdonába került.

1860-ban elkészített Mikos Ede báró és felesége sorokújfalui nemesi birtokának a tulajdoni lapját:

A kastély 1-es helyrajzi számmal szerepelt területe az angolparkkal együtt 7 hold és 546 négyszögöl volt ekkor.

Az egész birtok területe, amely a tulajdonukban volt összesen: 913 hold 1200 n.öl

1867-ben elhunyt Mikos Ede báró édesanyja, Mikos Jánosné, így a kastély és a hozzá tartozó birtok teljesen a báró tulajdonába került.

Ekkor lehetősége nyílt arra, hogy a Kőszegi Takarékpénztártól 58000.- Ft jelzálogot vehessen fel, fedezetül a sorokújfalui birtokának nagy részét ajánlotta fel, többek közt a kastélyt is.

Mikos Ede 1873-ban meghalt 53 évesen, végrendeletében két fiát kizárta az örökösödésből, ingatlanait két lányára Olgára és Gizellára hagyta, azonban ők csak anyjuk halála után lesznek a tényleges tulajdonosok.

Mikos Ede felesége 1882-ben elhunyt, ekkor lányai lemondtak az örökségről, testvérük Mikos János javára az adóssággal együtt, akit apjuk végrendeletében kizárt az örökségből.

Mikos János 1891-ben kénytelen volt eladni a birtokot, Szapáry Géza főudvarmesternek, aki fiának Szapáry László grófnak vette meg az uradalmat, ő ekkor felhagyott minden más foglalkozásával és csak a birtokkal kívánt foglalkozni.

Valószínűleg ebben az időben a kastély jelentős bővítésen ment keresztül, átépítették, bár erre vonatkozó dokumentumok a Vas Megyei Levéltárban nem találhatók.

Szapáry Lászlótól testvére Szapáry Pál gróf vette meg a birtokot a kastéllyal együtt 1899-ben, és feleségével, aki lengyel grófnő volt, ezt választották állandó tartózkodási helyül.

A gróf nagy figyelmet szentelt a kastélynak és parkjának, ahol nagy létszámú főúri társaságot látott vendégül nem egyszer.

1902-ben a sajtó arról tudósított, hogy a gróf a kastélyt, a parkot, a tiszti és gazdasági épületeket villamos világítással látta el.

Szapáry Pálnak sok illusztris vendége volt, sokan közülük külföldről érkeztek a megrendezett vadászatokra, amelyek során a házigazda vendégei tiszteletére fénye estélyeket rendezett.

A gróf engedélyt kapott arra, hogy kastélyát, az uradalomhoz tartozó majorokat, illetve a kisnyomi vasútállomást távbeszélő berendezéssel szerelhesse fel.

1908-ban Szapáry Pál és Szapáry László édesanyja, Szapáry Gézáné grófnő meghalt.

Az 1909-es évben olyan hírek röppentek fel a helyi sajtóban, a Vas megyei Naplóban, hogy a Szapáry kastély gazdát cserél.

1911-ben a hitelező elérték, hogy a sorokújfalui uradalom felparcellázásra kerüljön, erre egy külön csoportot hoztak létre.

Még ebben az évben Szapáry Pál gróf eltűnéséről szóltak az újságok, ennek az volt az oka, hogy több pert is indítottak ellene adósságai miatt, valamint csalás miatt fel is jelentették.

A gróf ekkor már több mint négy éve küzdött a teljes anyagi megsemmisülés ellen.

Apjától, Szapáry Gézától jelentős vagyont örökölt ugyan, de ez kevésnek bizonyult, a pazarló életmódját nem tudta fedezni belőle.

A végeredmény az lett, hogy Szapáry a kastélyát eladta 2.500.000 koronáért Gött Gyulának 1912-ben.

Az új tulajdonos azonban nem mondhatta magáénak sokáig a birtokot, mivel az I. világháború során 4.800.000 koronáért a sorokújfalui birtokot megvásárolta dr. Haupt-Buchenrode István báró bécsi lakos.

Szapáry Pál grófról annyit tudni, hogy 1917-ben Bécsben rövid betegség után meghalt.

A tanácsköztársaság idején, 1919-ben összeírták a vasi kastélyokat, melynek során a Sorokújfaluban Haupt Buchenrode István báró 26 szobás, 8 személyzeti lakásos, 2 konyhás, 1 verandás kastélyához 2 k.hold park tartozott, amely ekkor még üresen állt.

Az összeírásban szerepelt egy 9 szobás, 1 verandás, 2 cselédszobás, 1 konyhás kiskastély is, melyhez 2 k.hold gyümölcsös és konyhakert tartozott, ebben az intéző és családja lakott. [Műemlékvédelmi Hivatal okirattára]

A báró 1927-1930 között jelentős átalakításokat kezdeményezett, a kastély és park modernizálására került sor.(10. sz. melléklet- az átalakítás előtt)

A munkálatokat a szombathelyi Müller és Weisz építési vállalkozók végezték Leopold Bauer bécsi építészprofesszor tervei szerint.

Tulajdonképpen az átalakítással 1928-ra végeztek, csak néhány garanciális javítás maradt, melyet 1930-ig befejeztek.

Az átalakítás után a rezidencia korábbi gazdag, historizáló építészetét leredukálták.

Korábban a tetőzet szintjén lévő díszítményeket, oromzatokat lebontották, az új háromszög-oromzatban, pedig a Haupt-Buchenrode címet helyezték el.

A kastély alagsorában sokáig megőrizték az akkor levett, márványból faragott Szapáry címet.

Haupt-Buchenrode I. István fia, II. István is a sorokújfalui kastélyban lakott, mindhárom gyermeke itt született az 1920-as években.

Az uradalomhoz tartozott egy Kisunyomban (szomszéd község) lévő kúria is.

1940-ben a báró felesége, Haupt-Buchenrode Istvánné, a kiskastélynak is nevezett üresen álló tisztilakban anya és csecsemővédő intézményt hozott létre.

Sorokpolányból a II. világháború vége előtt néhány hónappal a báró a kastélyban őrzött értékeit, bútorait részben vasúton, részben kocsi fogatokkal kiszállította Innsbruck környéki birtokára.

A báró közvetlenül a szovjet csapatok bevonulása előtt ment családja után.

A szovjet katonák a bárói kastélyt elsősegélynyújtó helynek és hadikórháznak használták, az ott maradt papírokat, számukra értéktelen tárgyakat elégették

A kastély épületéből 1946-ban költözött ki a kórház.

A 600/1945. számú Miniszter elnöki rendelet alapján, megváltás jogcímén a Magyar Állam tulajdonába került a kastély és a hozzá tartozó birtok.(13.sz. melléklet.)

Kezelője a Községi Közös Tanács V.B. lett, ahogy ezt a mellékelt tulajdoni lapon is láthatjuk.

A megüresedett épület sorsáról a község képviselő-testülete döntött.

1947-ben az elhagyott sorokpolányi kastélyt iskola céljára használták, népi kollégiumként működött, a Magyar vallási és Közoktatásügyi Minisztérium 306 ezer forint összeget utalt ki a kastély helyreállítására, átalakítására.

A kollégium technikai személyzete a báró alkalmazottaiból állt össze.

A kollégium 91 gyermekkel kezdte meg a működését, köztük voltak a gyámhatóság által összeszedett elhagyott gyerekek is, de fizetős diákok is jártak az iskolába.

1953-ban Vas Megye Tanácsa összeíratta a megye területén lévő kastélyokat a hasznosításuk alapján.

A sorokpolányi kastélyt ekkor lakásként, DISZ és párthelyiségként, raktárként használták, de túlnyomó része üres volt.

A kastély felújítására ekkor 40.000 forintba lett volna szükség. [Vas Megyei Levéltár]

Az 1950-es évek közepétől általános iskola és óvoda működött a falai között egészen 2002-ig.

Az épület műemlékké nyilvánítására, a községben lévő többi műemlékhez képest, később csak 1992-ben került sor. (14.-15. sz. melléklet)

1994-ben tulajdonba adás jogcímén, Sorokpolány Község Önkormányzatának tulajdonába került.

Ez idő alatt rendkívüli módon elhasználódott az épület, a kastélyhoz tartozó kb. 4 hektáros terület is elvadult.

A Sorok patak mentén elterülő kastélypark, állapota az előző rendszerben leromlott, az angol stílusú tájképi kert térszerkezete tönkrement, ennek ellenére nagyjából 30-35 fajta fa és cserje található a parkban ma is.

2002-ben az épület Kolos László dán állampolgár magántulajdonába került, a kastély teljes helyreállítása 2003 óta napjainkban is zajlik Makay Tamás építész tervei alapján, korábbi eklektikus stílusban.

Cél a kastély XIX. századi formájának visszaállítása mind külsőleg, mind belsőleg.

A külső falak újra lettek vakolva, színezve és díszítve.

A tető teljes átépítésre került, új födémeket kapott és visszaállították eredeti manzard formájába.

A torony szintén újjá lett építve, a tető vörös rézlemezzel lett befedve. A főbejárat elé új lépcső épült, illetve egy korabeli előtetőt is építettek. Nyílászárókat restaurálták, illetve pótolták.

A korábbi tulajdonosok címereit megőrizték, beépítették.

A kastély belső helyiségei eredeti állapotnak megfelelően lettek helyreállítva, természetesen figyelembe véve a modernkor igényeit is, központi fűtés került bevezetésre, e mellett minden helyiségben antik cserépkályha található, ez utóbbiból 23 darab van és fűthetőek.

Egy személyfelvonóval gyarapodott a felszerelés, több fürdőszobával bővült a kastély.

A földszinti részen restaurálva lettek a híres „Morisini gyűjteményből” származó márvány relífk, stukkók, a márvány padlóburkolat, nem utolsósorban a díszes neobarokk falépcső, antik márvány kandalló lett beépítve.

A különböző helyiségek más-más intarziás padlóburkolatot kaptak.

Az összes berendezés mind korabeli vagy még régebbi.

A tulajdonos elmondása szerint az ide szánt bútorokat ellopták, illetve a restaurálásukkal megbízott szakember eladta őket, nagyjából azonban sikerült pótolni, legjobban hiányzik azonban az ebédlőbe szánt asztal a 24 székkal.

Aukció során jutott hozzá Kolos úr a Torony szobában látható kínai császári nászágához, rokokó ülőgarnitúrához, amely a cári udvarból származik, itt kell még megemlíteni Széchenyi István könyvespolcát, Andrássy gróf ágát, szekrényét és a 250 éves chesterfield bőr ülőgarnitúrát. Ritkaságnak számít még a különleges kínai ebédlő garnitúra és a szintén 250 éves biliárdasztal és a játékasztal székei.

A kastély külső változásai talán jobban érzékelhetőek, megépült a kastélyt körülvevő kerítés kettő kovácsoltvas bejárati kapuval.

A park is kezdi visszanyerni eredeti formáját, modern öntöző berendezéssel szerelték fel, nagy része füvesítve van.

A szobrokat jelenleg restaurálják, a hátsó lépcsőt megrendelték Szíriából.

Jövőbeni feladatoknak tekinti a tulajdonos a berendezések bővítését, ajtók újrafestését, díszítését, szobrok és a szökőkút helyreállítását, a park rendezését, fák, növények telepítését.

3.5. A faluhoz tartozó földterületek sorsa 1945 után

1945-ben a sorokpolányi „Szapáry kastély” a Magyar Állam tulajdonába került megváltás jogcímen.

A kastélyhoz tartozó hatalmas birtok sorsa is megpecsételődött, amely korábban szintén dr. Haupt-Buchenrodei István báró tulajdonában volt a kastéllyal együtt.

Az uradalomhoz tartozó földek területe összesen: 912 hold 2800 nöl.

A termőföldek nagy része bekerült az állami gazdaságba, erdőgazdaságba vagy állami tulajdon lett.

Szerettem volna ebben a fejezetben a kastélyhoz tartozó földterületekkel foglalkozni, az azokban bekövetkező változásokat bemutatni, de csak a falu egészére vonatkozó adatokat sikerült fellelnem, mind a levéltárban, mind a földhivatal okirattárában, így ezek segítségével szeretném szemléltetni az eseményeket.

3.5.1. Az 1945 évi földreform

Az 1945 évi VI. törvény – törvényi erőre emelve az ideiglenes Nemzeti Kormány 600/1945 számú M.E. rendeletét – kimondta a nagybirtokrendszer megszűnését és ezzel párhuzamosan a földműves nép földhöz juttatását. A hatálybalépés időpontja 1945. március 18.- a volt.

További végrehajtási szabályokat az 5600/1945. számú Fm. rendelet tartalmazott.

A földosztás tipikusan politikai indíttatású volt, azzal a céllal, hogy a széles vidéki néprétegek számára juttasson földet, a korábbi nagybirtokokból.

A rendelet végrehajtását az Országos Földbirtokrendező Tanácsok és a Községi Földigénylő Bizottságok végezték.

A jogszabály alapján a nagybirtokok igénybevétele két jogcím alapján történhetett: elkobzással vagy megváltással.

Teljes egészében, nagyságra való tekintet nélkül el kellett kobozni a hazaárulók, a nyilas, nemzetiszocialista és más fasiszta vezetők, a háborús és népellenes bűnösök földbirtokait a megművelésre szolgáló összes eszközzel, gazdasági felszereléssel és a rajta lévő épületekkel együtt.

A tulajdonjog az államra szállt át. Méltányos esetben a lakóház és a 600 n. öl-nél nagyobb telek a család tulajdonában maradhatott.

A földhöz juttatás céljából megváltás ellenében igénybe kellett venni az 1000 kh.-on felüli birtokokat. Mentés volt a 100-1000 kh.-ig terjedő mezőgazdasági földbirtok esetén a 100 kh. nagyságú földterület. Abban az esetben viszont, ha valamely községben kevés volt a felosztható föld, az Országos Földbirtokrendező Tanács elrendelhetette a megváltást szenvedő személy teljes földbirtokának igénybevétele.

Akinek földjét ilyen módon váltották meg, az ország más részében kellett 100 kh. nagyságú földterületet juttatni.

Megváltás alá került minden 10 kh-t meghaladó erdőterület is. A 10-100 kh kiterjedésű erdők állami ellenőrzés mellett községi tulajdonba, a 100 kh. felüliek, pedig állami tulajdonba kerültek.

Mentesek voltak a megváltás alól a községi, közbirtokossági és társulati legelők. Ahol viszont a községi legelőterület a szükségletet meghaladta, a meghaladó területet igénybe lehetett venni.

200 kh. kiterjedésig mentes volt annak a birtokosnak az ingatlana, akinek élethivatása a mezőgazdasági termelés volt.

Mentes továbbá, a 300 kh. nagyságú ingatlana annak a személynek, aki a nemzeti ellenállásban és a németellenes szabadságharcban kimagasló érdemeket szerzett.

Az igénybe vett földbirtok ingó-és ingatlan tulajdonosa részére-kivétel az elkobzás címén igénybevett ingó és ingatlan tulajdonosokat -kártalanítást kellett fizetni, ez az állam feladata volt.

Az igényjogosultaknak juttatott földeket tehermentesen adták a tulajdonukba. A juttatott föld nem lehetett nagyobb, mint amit egy földművelő család a maga erejével meg tud művelni.

Attól a földhözjuttatottól, aki a földjét két gazdasági éven keresztül elhanyagolta, a községi földigénylő bizottság javaslatára az Országos Földbirtokrendező Tanács a juttatást megvonta és másnak adhatta.

A földreform során juttatásban részesítettek rendelkezési jogát a törvény korlátozta abban a tekintetben, hogy a juttatástól számított 10 éven belül a földet csak a földművelésügyi miniszter vagy az általa megbízott szerv engedélyével lehetett elidegeníteni.

A juttatásban részesített halála esetén a földet kizárólag az örökhagyó házastársa és a köteles részre jogosultak örökölhették. Az igénybe vett földbirtokok jelentős hányadát közületi célokra biztosította a reform.

A reformot a Községi Földigénylő Bizottságok hajtották végre. A bizottságok munkáját a pontatlanság jellemezte, mivel gyorsan kellett azt végrehajtani.

A nagybirtokok felosztásával a bizottságok befejezték a munkájukat, majd az 1947. évi V. törvény rendelkezései meg is szüntették ezeket a szerveket, hatáskörüket a megyei földhivatalokra, illetve az országos Földhivatalra ruházta.

Ekkor következett a kiosztott földek műszaki felmérése és telekkönyvezése. A műszaki munkarészek elkészítésére rövid határidőt szabott a kormány, ezért sok hibával terheltlen készültek, ezért az Állami Földmérés nem tudta átvenni a munkák nagy részét, így csak ideiglenes telekkönyvezést nyertek. A munkarészek 1947. október 1.-ig az ország valamennyi községében elkészültek.

Ezt követően az Állami Földmérés nagy gyakorlattal rendelkező szakemberei megvizsgálták, majd javították ezeket a munkákat és megküldték a telekkönyvi hatósághoz telekkönyvezés céljából.

Ezzel a földreform végrehajtása befejeződött.

A földosztással egyidejűleg egy másik föld-birtok politikai intézkedést is végrehajtottak, ez volt a házhelyosztás, házhelyrendezés.

Ebben a kérdésben szintén a földigénylő bizottság döntött, összeírták, hogy a községben hányan igényeltek házhelyet, majd döntöttek, hogy kik azok, akik juttatásban részesülhetnek.

Az ezzel kapcsolatos munkákat már szakmailag jobban hozzáértő szakemberek végezték, így az elkészült munkarészek már alkalmasak voltak a telekkönyvi átvezetésre.

A földhöz jutottak és azok közt, akiknek a földjét igénybe vették, közvetlen kapcsolat nem volt, így közöttük per sem keletkezhett. [Szabó Gy. 2001.]

A földosztó bizottság feladata az volt, hogy felmérje a kiosztandó és igényelt földmennyiséget.

Volt néhány család, aki félt elfogadni a földet, mivel féltek a későbbi esetleges számonkéréstől, előfordult, hogy a földet szinte rá kellett „erőszakolni” az emberekre, később ezekben az emberekben volt a legnagyobb földhöz való ragaszkodás.

Elkobzásra illetve megváltásra kerültek a község külterületén található major területek a hozzá tartozó épületekkel együtt.

A földosztással a korábbi birtokszerkezet teljesen megváltozott, megszűnt a nagybirtok, megnőtt a közép és kisbirtokosok száma.

A földreform során kiosztásra került földeket azonban meg is kellett művelni, amihez nagy kedvvel fogtak hozzá az új tulajdonosok.

Gátat szabott azonban a gazdaságok megerősödésének az, hogy a műveléshez szükséges felszerelések rendkívül hiányosak voltak.

A háború után a beszolgáltatási rendszer nagy terhet jelentett a parasztságnak.

A begyűjtési rendszer nem csupán készletgyűjtésre szolgált, hanem nagyarányú jövedelemátcsoportosítást is jelentett az által, hogy a gyakorta még az önköltséget sem fedező begyűjtési árak révén az állam nem adta oda a termelőnek az általa előállított értéket. Ilyen módon az állam nem csak jelentős termékkészlethez jutott szinte ingyen, hanem a mezőgazdaságból jelentős jövedelmeket elvonva, más gazdasági ágakba csoportosította át.

Falun legfőbb ellenségnek tekintették a kulákságot, mint az utolsó és legszámosabb kizsákmányoló osztályt, akik a mezőgazdaság haladásának igazi akadályozói.

A kulák szó maga az orosz nyelvből származik, és a parasztag egy jómódú rétegét kell érteni alatta. A földadón és a beszolgáltatáson kívül újabb adót vetettek ki azokra, akik 15 kh-nál nagyobb birtokkal rendelkeztek, kataszteri jövedelme pedig meghaladta a 150 koronát, megkezdtek a munkaeszközeik folyamatos kisajátítását is, meg akarták teremteni a gépi termelőeszközök állami monopóliumát.

Egy új fogalom is létrejött ez volt a kuláklista, erre azok kerültek fel, akiket az előzőekben említett módosított mezőgazdasági-fejlesztési járulék fizetésére köteleztek.

Ez szerint kuláknak számított az akinek, a földterülete 25 kh –t elérte vagy a 350 aranykorona értéket, erről a listáról akkor sem lehetett lekerülni, ha az illető gazda 25 kh alá csökkentette a földjét. A kulákokra kivetett adók, terhek gyakorlatilag teljesíthetetlenné váltak.

A jelentős beszolgáltatási terhek, és a zaklatások miatt a földtulajdonosok jelentős része minden ellenszolgáltatás nélkül felajánlotta a földjét az államnak, 1952-re a kulákok egyharmada teljesen földnélkülivé vált. [Estók J. et al, 2003.]

Akik nem tudtak megélni a földből, azok a közeli városokban munkásként helyezkedtek el a gyárakban.

A felajánlott földeken állami gazdaság és állami erdőgazdaság alakult, Sorokpolány község vonatkozásában megalakult a Jáki Állami Gazdaság és a Szombathelyi Állami Erdőgazdaság.

3.5.2. 1945. évi földreform Sorokpolány községben

- Sorokújfalu területe az összeírások alapján a földreform előtt következő szerint nézett ki:

Szántó: 914 kh. 566 nöl

Kert: 13 kh. 435 nöl

Rét: 269 kh. 1280 nöl

Szőlő: 2 kh. 1487 nöl

Legelő: 83 kh 884 nöl

Erdő: 209 kh. 84 nöl

Kivett terület: 66 kh. 560 nöl

Összesen: 1498 kh. 496 nöl

Az ingatlanok darabszáma 979 db.

- Sorkipolány területe:

Szántó: 613 kh. 537 nöl

Kert: 7 kh. 1349 nöl

Rét: 102 kh. 237 nöl

Legelő: 58 kh. 216 nöl

Erdő: 68 kh. 815 nöl

Kivett terület: 38 kh. 1086 nöl

Összesen: 888 kh. 1040 nöl

Az ingatlanok darabszáma 964 darab volt.

Ha a kettő falurész ingatlanainak darabszáma 1843, területe pedig, megközelítőleg 2387 kh.

Báró Haupt Buchenrodei Istvánnak csak sorokújfalui részen voltak ingatlanai.

Sorokpolányban is megalakult a 14 tagú Községi Földigénylő Bizottság.

A földigénylők száma 160 fő volt, a bizottság elbírálta a kérelmüket, 140-et helyben hagyott. 20 kérelem került elutasításra, mivel ők már 5 holdat meghaladó földbirtokkal rendelkeztek.

Az igénylők közt földet kapott 29 nincstelen napszámos, 61 volt cseléd, 50 törpe birtokos. A földhöz juttatott gazdáknak ki kellett állniuk az önállóság első próbáját, a földosztás után azonnal munkához láttak.

A megindulásban segítségükre volt az a szerencsés körülmény, hogy a báró szinte az utolsó napig a településen maradt, így a mezőgazdasági eszközök a termelők rendelkezésére álltak.

A 600/1945. számú M.E.rendelet végrehajtása során, vagyis a nagybirtokrendszerek felszámolása miatt, a falu nagybirtokosának báró Haupt Buchenrodei Istvánnak a megváltásra illetve elkobzásra kerülő földjei az alábbiak szerint néztek ki:

- Szántó: 457 k.hold
- Kert: 26 k.hold
- Rét: 90 k.hold
- Erdő: 250 k.hold
- Egyéb: 22 k.hold

Összesen 845 k.hold nagyságú terület.

Az igénybe vett földbirtokhoz tartozott a nagy kastély, amely egy 5 kh. nagyságú park közepén feküdt, egy kiskastély 1000 öl területű parkkal, és egy tisztalak, melyhez 200 öl udvar tartozott. (16. sz. melléklet)

A nagykastély állami tulajdonba került, melyre a Vöröskereszt tartott igényt a hozzá tartozó parkkal, illetve a gazdasági épületekkel együtt, továbbá 15 kh. nagyságú földterületre is.

Erre azért volt szükségük, hogy üdülő kórházat létesítsenek gyermekek, katonák, deportáltak és kisgyermekes anyák számára (17. sz. melléklet)

Ezt követően a Római Katolikus Egyházközség is bejelentette utólagos igényét a nagy kastély és a hozzá tartozó föld tekintetében 1946-ban, céljuk iskola létesítése volt, erre 1947. márciusában megjött az igenlő válasz.

Sorokpolányban a papi birtok nem került felosztásra, mivel a 100 kh-t nem haladta meg.

A földigénylő bizottság jegyzőkönyvéből kiderül, hogy sok házhelyigénylő volt a faluban, akik előreláthatólag még hosszú ideig nem fognak építkezni.

Ezért a bizottság úgy döntött, hogy a házhelyeket, nem osztja ki kis parcellákba, hanem azt egy darabban hagyja, és maga a bizottság fogja gondozni, ha valaki közben építkezési szándékát jelzi, akkor azonnal biztosítanak neki házhelyet.

Ezt azzal indokolták, hogy egy körülbelül 15 kh. nagyságú terület esetében ne forduljon elő az, hogy elszórtan épülnek házak, a beépítetlen részek pedig, hasznavehetetlenek maradnak. Tehát az utca kép is szépen egyenletesen fog kialakulni, a beépítetlen területeket, pedig művelni tudják.

Az uradalomhoz tartozó épületeket és földeket csak a fogolytábor felszámolása után tudták elosztani.(18. sz. melléklet)

A lakások tulajdonosai az építőanyagot elbonthatták, elvihették, abból egy új házhelyen építkezhettek.

Évről - évre gazdagabb lett a község, új házak épültek, sok régi házat újíttak fel, 1947-re már 13 új ház volt a faluban.

Ekkor a föld után fizetendő adó is elviselhető volt, egy új gazda 6 hold föld után 440 forint adót fizetett, mely aztán évről évre csak nőtt, szinte teljesíthetetlenné vált. [Vas Megyei Levéltár]

A kuláklisztát 1953-ban eltörölték a Nagy Imre- féle új szakasz következményeképpen, csökkentették az adó és beszolgáltatási kötelezettségeket, hosszú idő után először vették figyelembe a termelői érdekeket.

1955-ben Nagy Imre pártból való kizárását követően lényegében visszatért az 1953 előtti állapot, de hamar érződött, hogy a begyűjtési rendszer működésképtelenné kezdett válni.

A beszolgáltatás eltörlésével, amely 1956. október 30-án következett be, ismét megindult a parasztság jólétének fellendülése. [Estók J. et al, 2003.]

Összességében a földreform végrehajtása minőségi változást jelentett a község parasztságának életében.

„A földosztás a népességnek több mint felét kiemelte a középkorból.” /Kádár János/

3.5.3. Változások az 1959-es évekig

3.5.3.1. A termelőszövetkezetek kialakulása

Az 1945 évi földreform során juttatott ingatlanokon részben az új tulajdonosok, részben pedig, az időközben megalakult termelőszövetkezeti csoportok gazdálkodtak.

Az egyik legnagyobb problémát a nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas területek kialakításának módja jelentette.

1949-től tagosítási eljárásokkal, majd 1959-től önkéntes földcserékkel és földrendezésekkel próbálták megoldani a helyzetet, és jobbra tenni az elhelyezkedésüket.

A termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok részére lehetőleg olyan területeket kellett kialakítani, hogy a tagosítások és a földrendezések során kialakított táblák az adott

természeti és gazdasági feltételek mellett is a lehető legjobb lehetőséget biztosítsák a nagyüzemi mezőgazdasági termelésnek.

Azt is szem előtt kellett tartani, hogy a termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok területének kialakításakor az egyénileg gazdálkodók a rendezéssel érintett földjeik helyett lehetőleg azonos minőségű, művelési ágú, területű csereföldet kapjanak.

3.5.3.2. A tagosítások

Abban az időben a kis- és törpebirtokokat a nagymértékű feldaraboltság jellemezte. A tagosításnak voltak ellenzői is, akiket meg kellett győzni a szükségességéről, birtokpolitikai és gazdasági, valamint szociális jelentőségéről.

A tagosítás célja, hogy a ki- és törpebirtokosoknak egy község határában szétszórt sok birtokrészletből álló ingatlanait egyesítse, és ez által lehetővé tegye a földek jobb és gazdaságosabb megművelését. A tagosítást úgy kellett végrehajtani, hogy senki se károsodjon.

Az előírásokat a részleges és az általános tagosításról szóló rendelkezések egész sora tartalmazta:

- 1949. évi 3. tvr. – a mező és erdőgazdasági ingatlanok részleges tagosításáról,
- 145/1951. (VII.24.) számú MT rendelet – a termelőszövetkezeti községekben a mező és erdőgazdasági ingatlanok tagosításáról,
- a mezőgazdasági nagyüzemek kérelmére induló és az illetékes szervek által elrendelt általános tagosítás törvényes kereteit az 1949. évi 24. törvényerejű rendelet, valamint a 18.075/1951. számú FM rendelet foglalta magába.

3.5.3.3. Földcserék

A mezőgazdasági nagyüzemek kialakítását az 1959. évi XXIV. számú törvényerejű rendelet, valamint annak végrehajtására kiadott 16/1959/V.30/ számú FM rendelet szabályozta.

A nagyüzemi területek kialakításának elsődleges lehetősége az önkéntes alapon megvalósuló földcsere volt, amely hatósági közreműködés nélkül, az érdekeltek megegyezése alapján jött létre.

A cél az volt, hogy a termelőszövetkezetek alakulásával növekedjék a szövetkezés útjára lépett dolgozó parasztok száma és a közös gazdálkodási terület.

A termelőszövetkezetek mezőgazdasági nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas területei már létrejöhetnek akkor, ha a falu lakossága, vagy annak túlnyomó többsége belépett a termelőszövetkezetbe.

A nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas táblákat elsősorban önkéntes földcserével kellett kialakítani, mivel a földek gyakran más dűlőben, több parcellában helyezkedtek el.

Az önkéntes földcserét a járási tanács végrehajtó bizottságának mezőgazdasági osztálya hagyta jóvá. Egyéni gazdálkodó csak olyan földet cserélhetett el, amely tulajdonában állt és nem volt állami gazdaság, termelőszövetkezet, mezőgazdasági társulás használatában.

A megállapodást írásba kellett foglalni, az ingatlanokat csak a jóváhagyás után lehetett birtokba venni, a jóváhagyott megállapodás a telekkönyvi átvezetésre alkalmas okirat volt.

Ha a községben önkéntes földcserével nem lehetett végrehajtani a nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas területek kialakítását, akkor ott a jogszabályok biztosítottak törvényi keretet ahhoz, hogy hatósági eljárással, részleges vagy általános tagosításra, földrendezésre, kiegészítő földrendezésre kerüljön sor.

3.5.3.4. A földrendezés

Kezdetben az adott település egy-egy határrészre kiterjedő úgynevezett részleges tagosításával alakították ki a termelőszövetkezetek, állami gazdaságok nagyüzemi tábláit, később az egész határára kiterjedően földrendezéssel rendezték a nagyüzemek földjeit.

Földrendezést csak abban a községben vagy városban lehetett kezdeményezni, ahol az engedélyezésnek a törvényes feltételei megvoltak. A nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas területek kialakítását csak az egész határra kiterjedő földrendezés útján lehetett megoldani, és az önkéntes földcserékkel nem volt megoldható.

Az engedélyt a termelőszövetkezet elnöke, vagy állami gazdaság igazgatója kérhette, ezt a megyei tanács végrehajtó bizottsága adhatta ki az év bármely szakában.

Az engedélyezés alapfeltétele az volt, hogy „a község külterületén lévő valamennyi mezőgazdasági ingatlannak 4000 kh-nál kisebb határú községekben legalább 70 %-a, 4000 kh-nál nagyobb határú községekben legalább 80%-a a termelőszövetkezet vagy az

állami gazdaság használatában legyen, és a termelőszövetkezetek által használt földterület az egy katasztrális holdon felüli egyénileg gazdálkodók földterületét meghaladja.”

Egy adott településen csak egyszer lehetett végrehajtani, ha nem volt a községben termelőszövetkezet, csak állami gazdaság, akkor a földrendezést egyáltalán nem lehetett végrehajtani.

A földrendezés végrehajtásáról a községenként kialakított földrendező bizottság gondoskodott. Feladatuk volt az állami gazdaságok, a termelőszövetkezetek és az egyéni gazdálkodók ingatlanainak számbavétele, a nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas területek helyének meghatározása, a táblák és a csereföldek birtokbaadása.

A bizottság mellett földrendezőből, földmérési és földnyilvántartási szakemberekből, mezőgazdaszból és igazgatási szakértőből álló földrendező brigádok működtek, akik a földrendezés szakfeladatait látták el.

A földrendezés során a község külterületének valamennyi ingatlanát számba kellett venni, a belterületet nem volt szabad bevonni.

A földműveléssel hivatásszerűen nem foglalkozó személyek - ha nem kívántak a termelőszövetkezetbe belépni, sem ők, sem családtagjaik- lehetőségük volt a földet felajánlani az állam részére vagy megvételre, vagy pedig ellenszolgáltatás nélkül.

A felajánlott állami földet a mezőgazdasági termelőszövetkezet ingyenes örök használatába, illetve az állami gazdaság kezelésébe kellett adni.

3.5.4. Kollektivizálás 1959-62

1959 és 1962 közötti években, a földhasználati viszonyokban igen jelentős változás következett be, a magyar mezőgazdaságot szovjet mintára erőszakosan kollektivizálták.

1959 márciusában törvényerejű rendelet készült a termelőszövetkezetekről, amelynek értelmében 15 hónap alatt befejeződött a paraszti magángazdálkodás felszámolása.

Eredményeképpen a földnek mintegy 6%-a maradt magántulajdonban.

A szovjet minta azt jelentette, hogy a háztáji gazdaságokat „átmeneti rossznak” tekintették, a mezőgazdasági és élelmiszertermelést hosszú távon nagyüzemekkel kívánták megoldani.

Ezt a radikális fordulatot 1962 után már pozitív történések is követték, Magyarország agrárpolitikája fokozatosan eltért, majd elszakadt a szovjet agrármodelltől, és a keleti

blokkban egyedülállóan, sajátos jellemzőkkel gazdagította a mezőgazdaságot, amelyet gyorsan összekapcsolt az élelmiszeriparral.

Az 1965 és 1985 közötti szakaszt a dinamikus fejlődés, gyors gazdasági növekedés és a figyelemre méltó eredmények jellemezték.

A magyar agrártermelés az ország, de a KGST látványos sikerágazata is volt.

Azonban ennek a ciklusnak is voltak negatív hatású folyamatai. A nagyüzemek, kisgazdaságok, termelési rendszerek mellé ki kellett volna építeni a megfelelő méretű, felszereltségű és tőkeerős családi gazdaságokat és azokkal együttműködve optimalizálni a termelést és értékesítést. [Szabó Gy. 2001]

3.5.5. Sorokpolány 1945 után, földrendezés a községben

Az 1945 utáni évekről a kutató munkám során a Vas Megyei Levéltár iratai alapján nem sikerült sok dolgot megtudnom a sorokpolányi lakosok életéről.

Az 1945 évi földreform során juttatott ingatlanokon részben az új tulajdonosok, részben pedig, az időközben megalakult termelőszövetkezeti csoportok gazdálkodtak.

1956-ban feloszlott-megszűnt, illetve tagságukban megfogyatkozott termelőszövetkezetek utódjaként 1959-ben új szövetkezetek alakultak, ezzel ismét jelentős változások következtek be a földhasználati viszonyokban.

A politikai vezetés - a termelőszövetkezetek gazdasági megszilárdítása, a fejlett nagyüzemi gazdálkodás megteremtése, a mezőgazdasági termelőerők folyamatos fejlesztése, a termés hozamok állandó növelése és a termelési költségek csökkentése érdekében - ismét elhatározta a mezőgazdasági nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas területek kialakítását.

Ebben az időben kezdték el szervezni a termelőszövetkezeteket, az első próbálkozás Sorokpolányban 1957-ben volt, mikor megalakult 27 taggal a gyümölcstermelő szakcsoport, a tagok száma még ebben az évben 107-re emelkedett.

Mivel a társulás jövedelmezőnek bizonyult, így közelebb hozta a régi és új gazdákhöz a szövetkezet gondolatát.

1959-re megérett a helyzet a közös gazdálkodás megvalósítására.

A Vas Megyei Termelőszövetkezetek Évkönyve, valamint a termelőszövetkezet irattára szerint 1959. decemberében kettő termelőszövetkezet alakult a községben.

Sorokpolány községben működési engedély kapott a KOSSUTH és a GYŐZELEM termelőszövetkezet, előbbi az Újfalusi részen, utóbbi a Polányi részen működött.

Kossuth termelőszövetkezetbe bekerült ingatlanok nagysága:

- Külterületi ingatlanok: 973 kh. 1281 nöl 12949,14 AK
- Belterületi ingatlanok: 36 kh. 277 nöl 751,64 AK

A belépett tagok száma:

- Földdel rendelkezők: 157 fő
- Föld nélküliek: 4 fő

Győzelem termelőszövetkezetbe bekerült ingatlanok nagysága:

- Külterületi ingatlanok: 691 kh. 1105 nöl 7893,72 AK
- Belterületi ingatlanok: 21 kh. 382 nöl 502,95 AK

A belépett tagok száma:

- Földdel rendelkezők: 73 fő
- Föld nélküliek: 4 fő

[Forrás: Szombathelyi Körzeti Földhivatal okirattára]

A két termelőszövetkezeten kívül a Szombathelyi Állami Erdőgazdaság 201 holddal rendelkezett, a Jáki Állami Gazdaság pedig, 6 holddal az állami gazdaság azonban ezt a területet átengedte a Kossuth tsz.-nek a rajta lévő lakó és gazdasági épületekkel együtt, ez volt az úgynevezett Géza-major.

A termelőszövetkezet elnökei kérelmet terjesztettek elő a földrendezés engedélyezése iránt.

Indoka a következő volt: község külterületén a termelőszövetkezetek, állami gazdaságok és az egy kh.-nál nagyobb földterülettel rendelkező egyénileg gazdálkodók által használt valamennyi ingatlannak a 92 %-a a termelőszövetkezet használatában van, továbbá a termelőszövetkezet által használt földterület az 1 kh.-on felüli egyéni gazdálkodók földterületét meghaladja.

A Vas Megyei Tanács végrehajtó bizottsága azonnali végrehajtással és azonnali birtokba adással engedélyezte a földrendezést.

Az öt tagból álló bizottság megalakulásáról külön jegyzőkönyv készült, a tagok mind sorokpolányi lakosok voltak. 1960. január 3. napján alakult meg a bizottság.

Az alakuló ülésen a földrendező brigád vezetője ismertette a megyei tanács engedélyező határozatát, részletesen tájékoztatta a bizottságot a földrendezés jelentőségéről, a

végrehajtás irányelveiről, az eljárási szabályokról, a brigád feladatairól és munkarendjéről.

Ezt követően a számbavétel következett, melyet a brigád a megalakulás napján kezdett meg és 1960. február hó 2. napján fejeztek be.

A számbavételt hátráltatta az a körülmény, hogy a községben nagyon rendezetlenek voltak a birtokállapotok.

Sorokpolány község lakossága a legutolsó népszámlálás szerint 1960. január 3. napján 986 fő volt.

A községben 260 család lakott, ők mind a település belterületén éltek

A község lakosságának megoszlása foglalkozás szerint:

Kis-és középparaszt	227 család
Agrárproletár	Nincs
Ipari munkás	10 család
Önálló iparos, kereskedő	5 család
Értelmiségi	7 család
Egyéb	11 család
Összesen	260 család

5. táblázat

A község területe művelési áganként az alábbiak szerint oszlott meg:

Szántó	1471 hold
Kert	54 hold
Rét	336 hold
Legelő	66 hold
Szőlő	Nincs
Erdő	319 hold
Földadó alá nem eső terület	141 hold
Összesen	2387 hold

6. táblázat

[Forrás: Körzeti Földhivatal Szombathely]

A község egységes kezelésében lévő legelőterület 41 hold volt, mely a belterülettől déli irányba terült el, a 319 hold erdőből 201 hold a szombathelyi állami erdőgazdaság kezelésében, a maradék 118 hold a község keleti határában helyezkedett el és egy tömbben volt egyéni kezelés alatt állt. A község határában szétszórtan elhelyezkedő erdőterület nem volt.

A földrendezés helyszíni munkálatainak megkezdése előtt a számbavétel elősegítése érdekében a községi tanács végrehajtó bizottsága a távoli bebírókat felhívta arra, hogy a tulajdonukban lévő földterületet ellenszolgáltatás, vagy akár anélkül felajánlják e az Állam részére, vagy engedélyezik e azt, hogy a földterületüket az addigi földbérlők bevigyék a tsz-be, vagy ők maguk akarják haszonbérbe adni a termelőszövetkezetnek, és végül, kívánnak e csereterületet abban az esetben, ha a területük táblába esne.

A számbavételt hátráltatta, hogy a községben nagyon rendezetlenek voltak a birtokállapotok, az eljárás során megállapították, hogy a termelőszövetkezetek egyes tagjainak a szomszédos községek határában is vannak földjeik.

A szomszédos falvakban az itteni termelőszövetkezeti tagoknak 323 hold ingatlana volt, és csak Balogunyom községgel sikerült előzetes önkéntes földcserét lefolytatni.

Ennek adatai a következők:

26 tsz. tagnak, az 56 hold földjéből 7 holdat sikerült kicserélni, tehát a ki nem cserélt földek területe 49 hold.

A szomszédos községek lakóinak és termelőszövetkezeteinek a sorokpolányi határban 291 hold ingatlana volt.

A szomszéd községbeli lakosoknak Sorokpolány község határában lévő ingatlanai, melyek nem lettek kicserélve:

- Balogunyom termelőszövetkezet: 49 hold
- Nemesrempehollósi termelőszövetkezet: 17 hold
- Egyházasrádóci termelőszövetkezet: 24 hold
- Sorkikápolna termelőszövetkezet: 181 hold
- Egyházashollós termelőszövetkezet: 2 hold
- Rádóckölked termelőszövetkezet: 10 hold
- Tarródházi termelőszövetkezet: 1 hold
- Sorkifalud termelőszövetkezet: 5 hold
- Nemeskolta termelőszövetkezet: 2 hold
- **Összesen: 291 hold**

A számbavétel lezárásáig az egyénileg gazdálkodó családok 98 %-a belépett a termelőszövetkezetekbe.

A községben az egyénileg gazdálkodók száma 10 volt, akik összesen 6 kh-al rendelkeztek.

A haszonbérbe felajánlott területeket a Győzelem és a Kossuth termelőszövetkezetek kapták, a szerint, hogy az ingatlanok a régi sorokújfalui vagy polányi határba estek.

A községben lévő összes tartalékföldet a Kossuth termelőszövetkezet kapta, mivel a tagok holdankénti átlaga kisebb volt, mint a Győzelem termelőszövetkezetnél.

A számbavétel lezárásakor az egyénileg gazdálkodók kicserélendő földjeinek a területe 24 kh. volt

A számbavétel eredményeit az alábbi táblázat mutatja

Sorszám	TSZ. neve	Belépett tagok száma földdel	Belépett tagok száma föld nélkül	Számba vett összterület kh-ban	Belterületen lévő terület (kh)	Egy tagra eső számba vett terület (kh)
1	Győzelem	73	4	Szántó: 544 Rét: 98 Erdő: 54 Egyéb: 9 Össz: 705	22	9
2	Kossuth	157	4	Szántó: 848 Rét: 162 Erdő: 17 Egyéb: 30 Össz: 1027	36	6

7. táblázat

Ezen kívül a Kossuth termelőszövetkezet részére lett a 164 hold tartalékterület kiadva, így az egy tagra eső számba vett terület ennél a termelőszövetkezetnél 7 hold.

Az állami gazdaságok és egyéb állami vállalatok adatai a következők szerint alakultak:

1. Állami gazdaság Ják: 6 hold
2. Állami erdőgazdaság: 201 hold

Összesen: 207 hold

A számbavétel területi végeredménye a következő lett:

Megnevezés	Számba vett (kh)
Termelőszövetkezetek	1861
Állami erdőgazdaság	201
Állami gazdaság Ják	6
Legeltetési bizottság	41
A község belterülete	171
Egyénileg gazdálkodók, bebírók területe	24
Külterületi kivett területek	75
Pedagógusok földje	8
Összesen község területe	2387

8. táblázat

[Forrás: Szombathelyi Körzeti Földhivatal okirattára]

(19. sz. melléklet)

Ezután a mezőgazdász a község határában lévő földeket három osztályba sorolta.

Első osztályba sorolta a község földjeinek kb. 25%-át (500kh), ezek nagyrészt a falu északkeleti és déli részén helyezkednek el, ezek a területek humuszban gazdagok, könnyen munkálhatóak, minden növény megterem itt.

Második osztályba sorolta a még jó minőségűnek számító földeket, ezek jó kukorica és burgonyatermő talajok, ez a község határának körülbelül 30%-t tette ki (700kh), zömmel az északi, déli-délnyugati részen helyezkedtek el.

Harmadik osztály a gyenge minőségű földeket foglalta magába-körülbelül 45%-a a földeknek (1100kh), ezek nehezen művelhetőek, nagy részük vízállásos terület volt.

A mezőgazdász a művelési ágakkal, minőségi osztállyal együtt, a község átnézeti térképén feltüntette.

A termelőszövetkezeti családok száma 238 egyén ebből 10 család külterületen, tanyán lakott, nekik a háztáji földet a tanyájuk körül kellett biztosítani. A belterületen lakó 228 család részére 180 hold föld kellett háztáji gazdálkodás céljára. Az egyénileg

gazdálkodók közül 20 személynek 1600 ölnél kisebb területet kellett kiadni, továbbá a községben lévő 7 pedagógus részére és iskolai gyakorlóterületként 8 hold föld került kiadásra.

A fentiek alapján összesen 200 hold háztáji területet biztosítottak, ehhez rendelkezésre álltak a belterületen a lakóházakhoz tartozó kertek, valamint a be nem épített részekben lévő mezőgazdaságilag hasznosított területekből 58 hold.

A kialakított területekből 52 hold a Győzelem és 130 hold a Kossuth termelészövetkezet részére lett kialakítva, a fennmaradó 18 hold területből 8 holdat a pedagógusoknak, 10 holdat pedig, a földdel nem rendelkező kisemberek részére adtak ki.

A GYŐZELEM termelészövetkezet számba vett földrendezésbe bevonható és kialakított területe 527kh 1420 öl volt, ez a terület egy táblában a község belterületéhez csatlakozóan a déli részén helyezkedett el, gyümölcsös és szőlő területe a tsz-nek nem volt.

A KOSSUTH termelészövetkezet számba vett és földrendezésbe bevont területe 876 kh. volt, ez kettő táblában lett kialakítva, egyik a Győzelem tsz. táblája mellett helyezkedett el, a másik, amely nagyrészt rét volt, a falu északi részén.

A termelészövetkezetnek szőlő területe nem volt, gyümölcsöse azonban 25 hold területen helyezkedett el, illetve egy major a külterületen, amely állattenyésztés céljára kitűnő volt.

A jáki állami gazdaság számára terület nem lett kialakítva, az állami erdőgazdaság számba vett területe 201 hold, amely az erdőgazdaság kezelésében maradt.

A legeltetési bizottság kezelésében lévő 41 hold legelőterület a Győzelem és a Kossuth termelészövetkezet kezelésébe ment át, mivel tagjai a tsz. tagjává váltak.

Győzelem termelészövetkezet számba vett területe 528 kat. hold, a kialakított terület 579 kat. hold, a Kossuth termelészövetkezet esetében számba vett terület 876 kat. hold, kialakított terület 1021 kat.hold volt.

Állami erdőgazdaság számba vett területe 201 hold, kialakított terület 201 hold

Állami gazdaság Ják számba vett területe 6 hold, kialakított terület nem volt

A község területének elszámolása (19. sz. melléklet)

Megnevezés	Számba vett (kh)	Kialakított (kh)
Termelőszövetkezetek	1699	1896
Állami erdőgazdaság	200	200
Állami gazdaság Ják	6	-
Legelők területe	41	-
A község belterülete	171	171
Egyénileg gazdálkodók területe	6	6
Szomszédos és távoli községek területei	18	18
Külterületi földadó alá nem eső területek	75	88
Pedagógusok földje	8	8
Tartalék földek	163	-
Összesen	2387	2387

9. Táblázat

1961-ben a gazdaságosabb működés érdekében egyesítették a két termelőszövetkezetet, amely a DÓZSA nevet kapta.

Az egyesített termelőszövetkezet földterülete ekkor a következők szerint alakult:

- Erdő: 132 kh.
- Szántó: 1475 kh.
- Rét: 380 kh.
- Kertészet: 6 kh.
- Gyümölcsös: 19 kh.

Összesen: 2096 kh.

A termelőszövetkezet jövedelmének 50%-át az állattenyésztés adta. A belépett tagok száma 238 fő volt. A fejlődés üteme fokozatos és egyenletes volt, az egyetlen nagyobb természeti csapás okozott rövid időre megtorpanást, ez az 1965 évi nagy árvíz volt.

1966. márciusában az a döntés született, hogy egyesíteni kell a sorokpolányi, a kisunyomi, és a balogunyomi termelőszövetkezeteket a jobb eredmények elérése érdekében.

Ekkor alakult meg a ZÖLD MEZŐ néven az új termelőszövetkezet 430 taggal, központja Kisunyom lett.

1973-ban a termelőszövetkezeteknél is a központosítás került előtérbe, ettől az időtől kezdve Szombathelyről irányították a gazdaságot Pannónia Termelőszövetkezet néven.

Napjainkban már Vasi Agro-Pannónia Kft. néven működik, az egykori termelőszövetkezet.

A földbirtok-politika célja 1967-1989 közötti időszakban a termelőszövetkezetek megerősítése és támogatás volt.

A jogszabályi rendelkezések e célokhoz igazodtak.

A földtulajdon és földhasználat továbbfejlesztéséről a 1967. évi IV. törvény és annak végrehajtására kiadott 36/1967/X.11. számú kormányrendelet és a 7/1967/X.24 számú MÉM rendelte intézkedett.

A törvénynek és a végrehajtási rendeletnek a termelőszövetkezeti gazdálkodás biztonságos megteremtése, az önállóság megszilárdítása és a földtulajdon, valamint a használat továbbfejlesztése volt a célja.

A törvény értelmében a termelőszövetkezetek a gazdálkodásukhoz és a működésükhöz szükséges földek tulajdonjogát termelőszövetkezettel tagsági jogviszonyban nem álló személyek termelőszövetkezeti használatban lévő földjeinek megváltásával, az állami földek termelőszövetkezeti tulajdonba való átengedésével, valamint földfelajánlások elfogadásával, illetve a polgári jog szabályai szerint szerezhették meg.

A földek tulajdonában és használatában bekövetkezett változásokat az állami földnyilvántartáson és a telekkönyvön át kellett vezetni. [Szabó Gy.2001.]

1976-tól a nagyüzemi táblák kedvezőbb kialakításának jogi alapját az 1976. évi 23. számú törvény és a végrehajtásáról szóló 29/1976. (IX.2.) MÉM számú rendelte tette lehetővé.

Az önkéntes földcsere intézménye továbbra is megmaradt, elsőbbséget élvezett, ekkor már a belterületi földek is felhasználhatóak voltak csere céljából, ha ez nem vezetett eredményre, akkor, mint korábban is, valamilyenfajta földrendezéssel kellett megoldani az üzem területének kialakítását.

Az általános földrendezés a község egész határát érintette, ha annak csak egy részét érintette, akkor részleges földrendezésről, ha pedig az üzemek között történt a rendezés, akkor üzemek közötti, vagy, ha üzemen belüli volt a rendezés, akkor üzemen belüli földrendezésről lehetett beszélni.

Az eljárás illetékmentes volt.

Az 1976. évi törvényt hatályon kívül helyezte az 1987. évi I. törvény, ez szerint a mezőgazdasági művelésre alkalmas területet továbbra is elsősorban önkéntes földcserével

kellett kialakítani, az eljárás illetékmentes volt, az értékkülönbözetet meg kellett fizetni, ez a rendezés nem terjedt ki a belterületre és a zártkertre.

A következő jogszabály, amely hatályon kívül helyezte az 1987. évi törvényt, az 1994. évi LV. törvény termőföldről, ez a mai napig hatályban van.

E törvény szerint az újabb törvény megjelenéséig birtok-összevonási célú önkéntes földcsere kezdeményezhető, amely illeték és adómentes.

3.5.6. A kárpótlás

1989-ben hazánk földterületének 92%-a a termelőszöveti, állami és vállalati gazdaságok tulajdonában, használatában összpontosult.

A földtulajdon és a földhasználat gyökeres átalakításának céljai közt a magántulajdon visszaállítása, az egyéni gazdálkodás térnyerésének előnybe részesítése, valamint a korábbi tulajdonosi sérelmek orvoslása szerepelt.

A 90-es évek gazdasági átalakulásait a mezőgazdasági nagyüzemek szervezeti lebontása, a termelőszövetkezetek privatizációja jelentette, amely a tulajdoni viszonyok radikális átalakulásával valósult meg.

Az 1991. évi XXV. törvény (I. kárpótlási törvény) a tulajdonviszonyok rendezése érdekében, az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról rendelkezett. (1939. május 1-jét követően)

Az 1992. évi XXIV. törvény (II. kárpótlási törvény) az 1939. május 1 és 1949. június 8. között vagyoni sérelmet szenvedett magánszemélyek kárpótlásáról rendelkezett.

Az 1992. évi XXXII. Törvény (III. kárpótlási törvény) az 1939. március 11. és 1989. október 23. között az életüktől vagy szabadságuktól politikai okokból jogtalanul megfosztott magánszemélyeket, illetve hozzátartozójukat juttatta kárpótláshoz.

Kárpótlásra jogosult az volt

- magyar állampolgár,
- aki a sérelem elszenvedésekor magyar állampolgár volt,
- akit a magyar állampolgárságtól való megfosztással összefüggésben ért sérelem,
- az a nem magyar állampolgár, aki 1990. december 31-én életvitelszerűen Magyarországon élt.

A döntések végrehajtását a következő intézmények segítették:

- Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatal (OKKH)

- Megyei Kárrendezési Hivatal (MKH)
- Érdekegyeztető Fórum (ÉF)
- Földrendező Bizottság (FB)

A kárpótlás mértéke tulajdoni tárgyaként és volt tulajdonosonként az 5.000.000.- Ft-ot nem haladhatta meg, termőföld esetén a kár mértékét a termőföld kataszteri tiszta jövedelme alapján kellett megállapítani. (1 AK 1000 Ft-nak felelt meg)

Végrehajtó szervei a Megyei Kárpótlási Hivatalok voltak. A kárpótlás összegéről kárpótlási jegyet kellett kiállítani, ami bemutatóra szóló, átruházható, a kárpótlás összegének megfelelő, három évig kamatozó, az állammal szemben fennálló követelést névértékében megtestesítő értékpapír. [Szabó Gy. 2001.]

A 1992. évi II. törvény (átmeneti törvény) szabályai szerint a kárpótlás gyakorlati lebonyolításához az állami gazdaságoknak, termelőszövetkezeteknek területükből négy földalapot kellett elkülöníteniük, ezek a következők:

- Részarány tulajdonosi földalap
- Állami tulajdonosi földalap
- Tagi-alkalmazotti földalap
- Kárpótlási földalap

Helyrajzi szám szerint kellett meghatározniuk, hogy melyek azok a területek, amelyek a részarány-tulajdon földalapba, állami tulajdoni földalapba, tagi-alkalmazotti földalapba, illetve kárpótlási földalapba kerültek kijelölésre.

A kárpótlásra kijelölt földeket árverésen, licitálással lehetett megszerezni.

Az árverésen, a saját jogon szerzett kárpótlási jeggyel az a kárpótlásra jogosult személy vehetett részt, akinek a földje a gazdálkodó szervezet tulajdonában volt, aki a termőföldet árverező szövetkezetnek 1991. január 1-jén és az árverés időpontjában is tagja volt, illetve akinek 1991. június 1-jén abban a községben, városban volt az állandó lakhelye, ahol az árverező szövetkezet termőföldterülete volt.

Az árverésre kerülő termőföldek helyrajzi számát, területét, művelési ágát és kataszteri tiszta jövedelmét a Magyar Közlönyben meg kellett hirdetni, valamint megjelent az Új Magyarország című lapban is. Az árverést a gazdasági társaság székhelye szerint illetékes Megyei Kárrendezési Hivatal államigazgatási jogkörben eljáró dolgozója vezette.

Az első árverést akkor lehetett kitűzni, amikor az adott községben a gazdaságra vonatkozóan bejelentett kárpótlási igények aranykorában kifejezett összegének a 30%-

át elbírálták, a következő árverést az elbírálás 70%-nál, a harmadikat az összes kérelmek elbírálása után kettő hónapon belül lehetett megtartani.

A kárpótoltak a kárpótlás összegéről az illetékes Kárrendezési Hivatal által kiállított határozattal értesültek, ezután a területileg illetékes bankfiók adta ki a kárpótlási jegyet, árverezni csak ennek birtokában lehetett.

A licitáló a jelentkezéssel egyidejűleg kötelezettséget vállalt arra, hogy a megvásárolt termőföldet 5 éven belül nem vonja ki a mezőgazdasági termelésből, és tudomásul vették, hogy 3 éven belüli eladása esetén, az eladónak a föld vételárát az eladás évében személyi jövedelemadója megállapításához be kell vallania. A licitálással megszerzett földterületről a vásárló térképvázlatot kapott, ott a helyszínen.

3.5.6.1. Kárpótlás Sorokpolányban

A községben ekkor a Pannónia termelőszövetkezet működött, Szombathelyi központtal.

A szövetkezet teljes földterülete:

Művelési ág	Terület / ha /	Aranykorona
Szántó	750,1143	15992,69
Gyep	119,4254	2211,30
Kivett	44,7213	-
Erdő	87,6817	341,77
Összesen:	1001,9427	18545,76

10. Táblázat

Sorokpolány községre vonatkozóan 1992. március 17-én történt meg a földalapok kijelölése, összesen 1001 ha 9427 m² nagyságú és 18545,76 AK értékű földterület került nevesítésre, amely az alábbiak szerint alakult:

- Állami tulajdon: 54,47 AK értékű földterület
- Részarány tulajdon: 9826,86 AK értékű földterület,
- Tagi-alkalmazotti tulajdon: 2150,45 AK értékű földterület,
- Kárpótlási földalap: 6516,14 AK értékű földterület

[Forrás: Szombathelyi Körzeti Földhivatal okirattára]

A négy földalap kialakítása a következők szerint történt, művelési ágakra és területre lebontva (20. sz. melléklet):

Állami tulajdon

Művelési ág	Terület (ha)	Aranykorona
Szántó	0,8312	28,93
Erdő	5,1265	25,54
Összesen	5,9578	54,47

11. Táblázat

Részarány tulajdon

Művelési ág	Terület (ha)	Aranykorona (ha)
Gyep	62,5539	1213,56
Szántó	402,0411	8503,85
Erdő	25,6263	109,45
Összesen	490,2213	9826,86

12. Táblázat

Földalap

Művelési ág	Terület (ha)	Aranykorona
Gyep	13,0518	252,31
Erdő	10,3890	40,28
Szántó	80,5903	1857,86
Összesen	104,0311	2150,45

13. Táblázat

Kárpótlásra kijelölt területek

Művelési ág	Terület (ha)	Aranykorona
Szántó	266,7704	5604,21
Gyep	43,8197	745,43
Erdő	38,1757	166,50
Összesen	348,7658	6516,14

14. Táblázat

A szövetkezeti földalapok tervezetét megküldték véleményezésre, majd a földhivatali szakvéleménnyel a kárrendezési hivatalhoz került jóváhagyás végett.

A különböző földalapokba kijelölt területeket helyrajzi szám szerint pontosan megjelölték, feltüntették annak területét, aranykorona értékét, művelési ágát.

Az árverések előkészítését a Vas Megyei Kárrendezési Hivatal végezte.

Az árverésekre a község kultúrházában került sor.

Az árverésen az őt megillető kárpótlási jegyekkel az a kárpótlásra jogosult vehetett részt, akinek az elvett termőföldje a szövetkezet tulajdonában vagy használatában volt.

A megvásárolt termőföld kijelölésével, önálló ingatlanként történő kialakításával és ennek ingatlan-nyilvántartási átvezetésével kapcsolatos költségeket az állam állta, a tulajdon szerzés pedig, mentes volt a vagyonszerzési illeték alól.

Az árveréseken jegyzőkönyvet készítettek, amely az ingatlan-nyilvántartási bejegyzésre alkalmas okirat volt, tartalmazta a földterület ideiglenes helyrajzi számát, aranykorona értékét, a kiosztás sorrendjét, a tulajdonosok nevét, a tulajdoni hányadot, valamint a vásárló a földterületről térképvázlatot kapott ott a helyszínen.

A községben teljes egészében lezajlottak a licitek és az árverésen szerzett ingatlanok tulajdonosainak tulajdonjoga az ingatlan-nyilvántartásba is bejegyzést nyert.

Az árverések lebonyolítása után megmaradó szövetkezeti tulajdonú földeket a vagyonnevesítés szabályainak megfelelő alkalmazásával a szövetkezeti tagok tulajdonába kellett adni.

3.5.7. A részarány kiadás

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek gazdálkodása túlnyomórészt a termelőszövetkezet tagjainak, illetve a velük azonos jogállású személyeknek a földjén valósult meg.

A tagok által bevitt földek tulajdoni nyilvántartása a körzeti földhivatalok által vezetett tsz. külön - lapokon valósult meg.

Az 1992. évi I. törvény a hatálybalépését követően a termelőszövetkezetek használatában lévő földeket nevesíteni kellett, ez a részarány-tulajdon helyhez kötését jelentette a földkijelölés mentében.

A törvény biztosította, hogy a termelőszövetkezeti tag lehetőleg azon a területen kapja vissza a földjét, ahol az eredetileg a tulajdonában volt.

A részarány-tulajdon jogalapja az 1993. évi II. törvény.

A törvény alapján a földkiadási eljárás a részarány tulajdonos kérelmére indult meg, a földet használó szövetkezet gazdálkodási területén működő földkiadó bizottságnál kellett benyújtani.

A kérelmek feldolgozása során először a beérkezett kérelmeket kellett kielégíteni, ha erre nem volt lehetőség, akkor a bizottság az érintett részarány-tulajdonosok részvételével egyezség létrehozását kísérelte meg.

Ezt követően kerülhetett sor a nyilvános sorsolásra, a sorsolás eredményéről jegyzőkönyvet vettek fel.

A részarány tulajdon kiadásáról a földkiadó bizottság határozattal döntött, ez ellen fellebbezésnek volt helye, azonban, ha jogerőre emelkedett, akkor ez a határozat volt az alapja a tulajdonjog ingatlan-nyilvántartási bejegyzésének.

Sorokpolány községben teljesen befejeződött a kárpótlási és tagi részarány kiadása is.

A község területe művelési ágak szerint ma, 2008-ban a következő szerint néz ki:

Művelési ág	Belterület	Külterület	Összesen
Szántó	1 ha 1043 m ²	816 ha 5708 m ²	817 ha 6751 m ²
Gyep (rét)	3472 m ²	14 ha 92m ²	14 ha 92 m ²
Gyep (legelő)		85 ha 6167 m ²	85 ha 9639 m ²
Erdő		253 ha 9592 m ²	253 ha 9592 m ²
Kivett	88 ha 7356 m ²	67 ha 9547 m ²	156 ha 6903 m ²
Fásított terület		7223 m ²	7223 m ²
Összesen	90 ha 1871 m ²	1238 ha 8329 m ²	1329 ha 200 m ²

15. Táblázat

[Forrás: Körzeti Földhivatal Szombathely]

3.5.8. Változások a három nagy földreform eredményeként

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy az 1945 évi földosztás-földreform eredményeképpen megszűnt a feudális egyenlőtlenség, mellyel Magyarország egyedül állt a kulturnemzetek közt. A magyar birtokmegoszlás jelentős mértékben módosult. [Szabó Gy., 2001]

Szerkezeti változások, a szövetkezetek és az állami gazdaságok megalakulását követően, a község egész területére kiterjedő általános tagosítások, illetve földrendezés kapcsán jöttek létre.

A tagosítás után csak a háztáji földek emlékeztettek az azt megelőző elaprózódott birtokállapotra.

Sorokpolányában a gazdaságok kialakítása után egyéni tulajdonban és használatban számottevő föld nem maradt.

A rendszerváltás után a kárpótlás és a tagi földek kiadását követően a nagyüzemi táblákban lévő termőföldek elaprózódtak, hatalmas tulajdonosközösségek keletkeztek nem egy esetben.

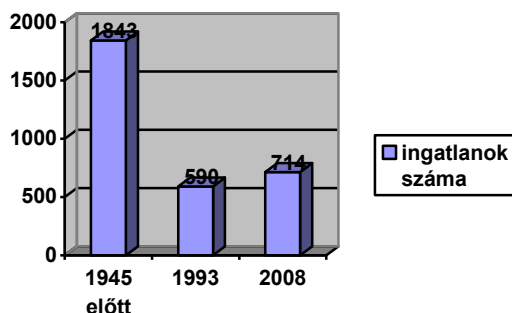
A kárpótlás nem a versenyképes agrárpolitika kialakítását, megvalósítását szolgálta.

A kárpótlás során a tulajdonosok nagy része nem gazdálkodási céllal vásárolt földet.

A volt tulajdonosok pedig, koruknál fogva a visszacapott földeket nem tudták megművelni.

A kárpótlás és a földkiadás során, figyelmen kívül hagyták a földek ésszerű hasznosítását, az üzemgazdasági és környezetvédelmi szempontokat.

Összehasonlítva a községben az ingatlanok darabszámában is változások figyelhetők meg, melyet az alábbi diagram szemléltet: [Forrás: Szombathelyi Körzeti Földhivatal okirattára]

A mauzóleumhoz tartozó földterület, melynek nagysága 6533 m² a Magyar Állam tulajdonában van 1947 óta, kezelője a Kincstári Vagyoni Igazgatóság.

A templomhoz tartozó 1847 m² nagyságú földrészlet a Római Katolikus Egyházközség tulajdonában van 1924 óta.

A Szapáry kastély a 4 ha 729m²-es parkkal együtt a Kolos-Trade Kft. tulajdonában van jelenleg, a régen hozzá tartozó birtok pedig, felosztásra került az évek során, ennek folyamatát sajnos nem tudtam végig vezetni az adatok hiánya miatt.

Ezeket a feldarabolt földeket, ma a Vasi Agro- Pannónia Kft, illetve a faluban élő, mezőgazdasággal életvitelszerűen foglalkozó magánemberek tulajdonában, használatában vannak.

Tudomásom szerint a kastély tulajdonosának szándékában áll bővíteni a kastélyhoz tartozó birtok nagyságát, külterületi földekkel is.

4. A korszakos változások társadalmi és gazdasági hatásai az értékörzés és a fennmaradás szempontrendszerében

Ebben a fejezetben a Magyarországon bekövetkezett politikai, gazdasági változásoknak a hatását próbáltam meg összefoglalni.

Magyarország és Sorokpolány vonatkozásában milyen hatásai voltak ezeknek a korszakos változásoknak többek közt a lakosság, a mezőgazdaság, az oktatás tekintetében.

4.1. A változások hatása Magyarországon

Az 1900 évek elejétől eltelt időszakban a magyar társadalom tagozódásában jelentős változások mentek végbe. A változások döntő része a gazdasági szerkezet és a gazdasági viszonyok megváltozására vezethetők vissza, ám emellett fontos szerepe volt a társadalmi viszonyokban és a politikai struktúrában bekövetkezett változásoknak is.

Magyarországot többnyire agrár országnak tekintették, mert a paraszti réteg aránya a századfordulót követően a társadalom több mint kétharmadát és az 1950-es évek elején is mintegy fele részét tette ki

Az I. világháborút megelőző időszak főbb vonásairól, elmondható, hogy a tőkés fejlődés nyomán a társadalmi változások számos jelét lehetett megfigyelni. A társadalmi szerkezet alapvetően feudális képződményei mellett mindinkább gyökeret vertek a polgári társadalomra jellemző vonások.

A háborút követően lassan indult el a gazdasági stabilizáció. Az 1920-as években végrehajtott Nagyatádi-Szabó-féle földosztás csak kismértékben csökkentette a föld nélküli mezőgazdasági munkásságot, és – a környező országoktól eltérően – Magyarországon megmaradt a nagybirtok dominanciája.

Gyarapodott a munkássághoz tartozók aránya, 1941-ben az aktív keresők 25%-át tették ki.

E korszak után következtek a II. világháborút követő – politikai, gazdasági és társadalmi értelemben is – viharos évek. Legnagyobb hatása a földosztásnak volt, amelynek következtében mintegy 640 ezer igénylő jutott földhöz. Eltűnt a korábbi nagybirtokos réteg és ezzel párhuzamosan ugrásszerűen megnőtt a törpebirtokosok aránya.

Az 1940-es évek végétől elinduló kommunista rendszerváltás, majd ezt követően a mindinkább túlhajszolt iparosítási program további alapvető változásokat idézett elő a társadalom rétegződési viszonyaiban.

A kollektivizálás és a kulákküldözés következtében fokozódott a mezőgazdaságból való eláramlás.

A munkássághoz tartozók 1960-ban már az aktív keresők 43 %-át tették ki, ezzel szemben a parasztság aránya kevesebb mint egyharmadára csökkent. A korábbi önálló parasztokból és mezőgazdasági munkásokból egy viszonylag egységes termelőszövetkezeti parasztság jött létre.

Dinamikusan növekedett a szellemi foglalkozásúak, tehát a vezetők, az értelmiségiek és egyéb szellemi foglalkozásúak rétege is. Mindez részben azzal függött össze, hogy jelentősen kibővült az iskoláztatás rendszere, amelynek eredményeként egyre többen szereztek közép- és felsőfokú végzettséget. Másrészt annak is tulajdonítható, hogy a „szocialista” típusú modernizáció erőltette a nagyszervezetek létrehozását, mind a termelő, mind a nem termelő szférában. E nagyszervezetek pedig egyre több szellemi, adminisztratív foglalkozású munkakört hoztak létre. Az agrárszakemberek képzése 1958-1961-től minden szinten szervezett volt.

Az 1970-es évek elejéig visszatekintve megállapítható, hogy a korábbi, gyakorta vehemens társadalmi mozgások lelassultak, és ennek következtében a nagyobb társadalmi rétegek arányaiban is egyre kisebb változásokat lehetett megfigyelni.

Az 1972-es években átlagosan egy szövetkezetben 8-10, az állami gazdaságban 30 főiskolát vagy egyetemet végzett szakember dolgozott.

A szakképzés dinamizmusát a nagyszabású fejlesztések segítették az agrárszakoktatás és kutatás valamennyi területén. Ez tette lehetővé, hogy a magyar mezőgazdaság színvonala 15 év alatt elérte a világ legfejlettebb országainak szintjét, végbemehetett a honi mezőgazdaság modernizálása. [Szabó Gy. 2004.]

Az 1980-as évek első harmadáig terjedő időszakban már csupán a nők körében volt tapasztalható a szellemi foglalkozásúak növekedő térnyerése. Az 1980-as évek első harmadától az 1990-es évek első harmadáig tartó időszakban viszont – a szellemi foglalkozásúak arányát tekintve – nem történt semmilyen változás. Ebből a szempontból ez egy stagnáló korszak volt.

A fizikai foglalkozásúak rétegében azonban – 1973–1983 között – a szakmunkások részaránya még számottevően növekedett, ám az ezt követő évtizedben már egészében véve stagnált (a férfiaknál kissé csökkent, a nők körében kissé növekedett.)

A mezőgazdasági fizikai foglalkozásúak részaránya mindkét időszakban csökkent, azonban a mezőgazdaság munkaerő-feleslegének fokozatos felszívódása következtében – a második időszakban – már jóval kisebb mértékű volt e réteg csökkenése.

Az 1984-89 közötti stagnálás, visszaesés oka az volt, hogy az ipar felélte az erőforrásokat, illetve a vilápiac nyomott árai, a “Nyugat” túldotált termékekkel látta el a világot.

A politika egyaránt sújtotta a magánvállalkozókat, szervezeteket és az állami gazdaságot, de a katasztrófa oka nem a rendszerváltás volt, a gyökerek régebbre nyúlnak vissza. Nehéz példát találni arra, hogy valamely ország agrárgazdaságának színvonala ilyen magas színről, ilyen mélyre zuhanjon vissza egy-két év alatt, mint hazánkban.

Az 1990 utáni társadalmi mozgások között első helyen kell említeni az önálló iparos, a kereskedő és általában a vállalkozói réteg számszerű gyarapodását.

A rendszerváltást követően az állami gazdaságok földterülete számottevően csökkent.

Az agrártermelés általános válsága nem kerülte el a termelési rendszereket sem. A rendszertagok eredménye 1991-ben - bonyolult, összetett okok miatt - jelentős veszteségekbe csapott át.

Az új földtulajdonosok többségénél sem sokkal jobb a helyzet: hiányoznak a föld megműveléséhez és betakarításához szükséges eszközök, a terményeket csak bértárolókban tudják elhelyezni. Növekedett az eladósodottság.

1993-ig az addig jól működő gazdaságok gazdasági társasággá alakultak át, illetve értékesítették őket.

Szembevetendő, hogy a magánszektorban, azon belül is elsősorban a középrétegek körében (szellemi foglalkozásúak alsóbb rétege, szakképzett munkások) számottevően magasabb az iskolai végzettségi szint, mint a hasonló nem magánszektorbeli középrétegek körében. Ez jelzi a piaci réteg képzetebb munkaerő iránti igényét.

Társadalmi mobilitásnak nevezzük az egyén, illetve a család társadalmi helyzetének megváltozását. A társadalmi helyzet oly módon változhat meg, hogy az egyén, elhagyva a korábbi társadalmi rétegét, belép egy másik rétegbe.

A társadalmi mozgások legfontosabb hajtóerői a gazdasági folyamatok, pontosabban a gazdaság szerkezetében bekövetkezett változások. Akkor növekszik meg tehát leginkább a társadalmi mobilitás, amikor felerősödik a gazdaság szerkezeti átalakulása. Így például az 1950–1960-as években lezajló iparosításnak döntő szerepe volt a tömeges rétegmozgás elindításában.

A modern „verseny társadalmak” esetében többnyire az egyén teljesítőképességén múlik az elitekbe való bekerülés esélye. Tény azonban, hogy sehol sem valósul meg tisztán az egyéni teljesítőképességen alapuló esélyegyenlőség, hiszen a származásban, a családi háttér biztosította anyagi, kulturális és kapcsolati tőkében oly mértékű különbségek vannak egyének között, amelyek már eleve megnehezítik az esélyegyenlőség megvalósulását. [Magyarország a XX. Században]

Összefoglalva a magyar mezőgazdaságról elmondhatjuk, hogy 1960-1985 közötti időszak sikeres 25 évnek tekinthető.

Anyagi gyarapodás, szociális biztonság jellemezte a magyar falvakat, a nagyüzem, kisüzem, háztáji eredményesen és hatékonyan működött együtt. [Szabó Gy. 2004.]

A közelmúltra jellemző iparszerű gazdálkodási rendszer azonban nem a helybelieknek ad munkát, egészséges környezetet és ehető táplálékot, hanem a helyi hagyományokkal és kulturális értékekkel szemben szinte kizárólag a beszállító iparok és az ezeket megtettesítő multinacionális cégek érdekeit szolgálja. Ez a rendszer a természeti és a társadalmi környezetet egyaránt veszélyezteti, hosszú távon fenntarthatatlan.

Olyan gazdálkodási stratégiára, rendszer és szerkezetváltásra van szükség, amely a környezetérzékenységet, terhelhetőségét, termelési adottságait, valamint a mezőgazdálkodás egyéb feladatait is figyelembe veszi.

A magyar mezőgazdaság 2003. márciusi helyzetelemzésének összefoglalójából kiemelném a következőt:

„Kiszámítható gazdasági és politikai feltételek mellett, komolyan kialakított stratégiával, Magyarország belátható időn belül Európa egyik erős agrárgazdasággal rendelkező országa lesz. Történelmi előzményeink és eredményeink erre garanciát nyújtanak”. [Szabó Gy. 2004.]

4.2. A változások hatása Sorokpolányban

Sorokpolány községben az élet a II. Világháború után nehezen tért vissza a rendes mederbe.

Az 1945. évi földosztás során földhöz jutatott új gazdák jól viselték a megpróbáltatásokat.

Az elidulást segítette, hogy a báró itt maradt, mezőgazdasági gépeit használni tudták.

A község évről évre gazdagabb lett, új házak épültek, a régieket felújították.

1947 végére a paraszti tőke elkezdett felhalmozódni, a fizetendő adó sem haladta meg a képességeiket.

Azonban a tisztességtelen paraszti magatartás formái is megjelentek, ezen mind helyi, mind országos szinten segíteni kellett.

A kialakuló személyi kultusz idejében a változás nem éppen legjobb formájától várták a megújulást: a beszolgáltatást szorgalmazták, sokszor túlzott mértékben is, a helyi szervekre bízva a megoldást.

Az állítólagos kulákoknál - ha rejtett takarmányt találtak - nem riadtak vissza a padlássepréstől sem a helyi szervek. A kulákok alatt a parasztság felsőbb rétegét értjük, bár ennek a rétegnek a meghatározása, a tulajdonukban lévő földek nagysága, értéke szerint időről-időre változott.

Az emberek bizalmatlanok lettek egymással, még az elért eredményeknek sem tudtak örülni.

A beszolgáltatás eltörlésével - 1956. október 30. - aztán újra megindult a parasztság jólétének fellendülése, ebben az időben kezdték el szervezni a termelőszövetkezeteket.

A mezőgazdasági nagyüzem jó megélhetési lehetőséget biztosított az itt élőknek, ezt tükrözi az emelkedő életszínvonal is.

A nagy arányú építkezések nem csak az utcák foghíjait tüntették el, hanem új utcákat, utca részeket hoztak létre.

A község jellegét a mezőgazdaság határozta meg, de az ipari munkásság száma is jelentősen megnövekedett, a lakosok egy része a szombathelyi nagyipari üzemek dolgozója lett.

A falu lakóinak száma az évek során jelentősen nem változott. A népszámlálások adatai szerint mindig 800 és 1000 fő között mozgott.

Annak ellenére, hogy a születések száma csökkent, a lakosság még sem csökkent, mivel a környező majorokban élő családok beköltöztek a faluba.

A lakosság száma tehát nem változott, azonban a társadalmi megoszlás folyamatosan: 1945 előtt törpebirtokosok száma 78 fő, cseléd 61 fő, nincstelen napszámos 29 fő volt.
[Vas Megyei Levéltár]

1945 után lassan megindult a parasztság rétegződésének eltűnése. A volt cselédek és szegény parasztok felzárkóztak a középparasztok mellé, ez az egyenlőség azonban sokáig csak látszat volt. A következő nemzedék felnövésével apránként elsimultak az ellentétek, megszűntek az előítéletek.

A nagy társadalmi változást azonban nem csak a parasztság megoszlásának változása jelentette, óriási volt az eltolódás a munkásság felé.

A társadalmi helyzetekben bekövetkező változások nem mentek zökkenőmentesen.

A község lakosságának tagolódásán kívül erős fejlődést mutatott az egyes társadalmi osztályok, rétegek egymáshoz való viszonya.

Leomlottak a falak, bármely társadalmi osztályból indult valaki tehetsége, szorgalma, akaraterije révén bármely pálya elérése lehetséges volt számára, mivel az ember értékét nem a születése, a családja, hanem az általa végzett munka határozza meg.

A község lakosságának életében fontos szerepet játszott a később műemlékké nyilvánított kastély is.

A kastélyban népi kollégium működött, amely álláslehetőséget kínált a falu lakóinak, a termelőszövetkezet mellett, a gyerekeknek pedig biztosította a megfelelő oktatást, igaz nem egyszer a szülők is beültek az iskola padba tanulás céljából.

A nemzeti ünnepek mellett számos rendezvényt szerveztek, amely összehozta a falu apraját nagyját.

A községnek az 1950-es évek közepén új kultúrháza, könyvtára lett, az 1945-ös állapotokhoz képest a fejlődés óriási volt.

Lassan eltűnt a város és a falu közti éles különbség, a lakosság érdeklődése is egyre több irányú lett, felzárkóztak a városi lakosság mellé.

1973-ban Sorokpolányban is megszűnt a helyi tanács, a termelőszövetkezeteknél a központosítás került előtérbe.

A tanulók száma egyre csökkent a faluban, ezért felmerült az iskola megszüntetése, erre nem került sor, azonban 1978-ban már csak alsótagozat működött.

A kastély és a park állapotának rohamos romlása is szoros összefüggésben volt a körzetesítéssel.

Mindezt látván egyre több fiatal költözött el a faluból.

1989 a rendszerváltás éve volt, az egész ország közigazgatása átalakult, létrejöttek a települési önkormányzatok. Első lépésként önálló körjegyzőséget hoztak létre, és az intézmények körzetesítését megszüntették.

Az új önkormányzat azonnal szemben találta magát a zsugorodó anyagi forrásokkal.

Az 1994-es választásokat követően az önkormányzat már nagyon nehéz anyagi körülmények köz volt, szigorú korlátozásokat vezettek be az intézményeknél, minden beruházást letiltottak, csak a működéshez szükséges dolgokra lehetett pénzt fordítani.

Ennek ellenére az iskola 1996-ban már újra nyolc osztállyal működhetett tovább, ez magával hozta azt, hogy újra kezdett összekovácsolódni a falu lakossága.

Az önkormányzatnak 1999 végére sikerült adósságait rendezni, ezután a távlati célokra koncentráltak.

Az iskolaként működő kastélyt 2002-ben sikerült eladni egy magánszemélynek, ebből a pénzből sikerült az önkormányzatnak új óvodát és egy négy osztályos iskolát építeni.

Szombathely közelsége nagyban meghatározza a falu lakóinak életét, sokan a városban tanulnak, dolgoznak, kevés szabadidejük mellett egyre kevesebb részt vállalnak a falu életéből.

A pozitív változások közé sorolnám azt a tényt, hogy az üresen álló házakat megvásárolják és felújítják az ideköltöző fiatalok. Számos új építési telek is kialakításra került, melynek nagy része már gazdára is talált.

A jövő szempontjából ezt biztatónak tartom.

5. Műemléki ingatlanok nyilvántartása napjainkban

Az utolsó pontban szeretnék visszakanyarodni a második fejezet témájához, vagyis a műemlékvédelemhez, ezzel egy keretet adva a dolgozatnak.

5.1. A műemlékvédelem szervezete

- 1998-ban megalakult a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma az NKÖM.

Feladata a műemlékvédelem irányítása.

A NKÖM Műemléki Főosztálya két osztályra tagolódik, e két osztály végzi az épített és régészeti örökség felügyeleti irányításának kormányzati feladatait.

- ❖ Épített Műemlékek Védelme Osztály látja el az épített örökség védelmével összefüggő feladatokat
- ❖ A Régészeti Műemlékvédelmi Osztály a régészeti örökség ingatlan elemeivel összefüggő teendőket intézi.

A jelentős építészeti és régészeti emlékek országos védetté nyilvánítása, illetve megszüntetése tekintetében a Belügyminisztériumnak véleményezési joga van.

- A 190/2001 (X. 18.) Kormány rendelet létrehozta a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt (Hivatal), ezzel egyidejűleg megszűnt az addig működő Országos Műemlékvédelmi Hivatal.

A Hivatal a kulturális örökségvédelemmel kapcsolatos feladatok ellátására jött létre, országos hatáskörű szerv.

A kulturális örökség védelmének összehangolását, irányítását, szakmai felügyeletét a nemzeti kulturális örökség minisztere látja el, a Kormány által létrehozott központi hivatal, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal útján.

A miniszter szakfelügyelői és egyéb szakmai testületeket is működtet.

Ő adja ki a Hivatal alapító okiratát, és 6 évi időtartamra kinevezi az elnököt, aki felett maga a miniszter gyakorolja a munkáltatói jogokat.

A Hivatal elnökének javaslatára a miniszter jelöli ki, illetve menti fel az elnök helyettesét.

A Szervezeti és Működési Szabályzatot szintén a miniszter hagyja jóvá.

A Hivatal elnöke helyettes államtitkári jogállású, az őket illető juttatásokra és járandóságokra jogosult, köztisztviselő.

A Hivatal eljárásában különféle tanácsadó testületek közreműködnek:

- Örökségvédelmi Tanácsadó Testület,
- Ásatási Bizottság,
- Műemléki Tervtanács,
- Kulturális javak Bizottsága.

5.2. A Hivatal legfontosabb feladatai

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal feladatait két szempont szerint csoportosíthatjuk:

- Műemlékvédelmi feladatok,
- Örökségvédelmi feladatok.

A csoportosítást tovább folytathatjuk a műemlékvédelmi feladatok vonatkozásában a következők szerint:

- Általános feladat, ami nem más, mint a műemléki értékek megállapítása és ennek kapcsán a védelem elrendelése,
- Hatósági feladat pedig a műemléki érték fennmaradásának biztosítása igazgatási eszközökkel.

A Hivatal általános feladatait a 2001. évi LXIV. törvény is részletesen felsorolja, a következők szerint:

- a műemléki értékek felkutatása, tudományos kutatása, értékelése és számba vétele, dokumentálása, nyilvántartása, védetté nyilvánítása, a védendő műemléki területek meghatározása,
- a műemlékek és környezetük fenntartása, helyreállítása, védelme, hasznosításuk eszmei értéküknek megfelelően,
- a műemléki szempontból védett területek fenntartása, fejlesztése, és az értékvédelmet szolgáló kezelés összhangjának megteremtése
- tudományos alapkutatások és kutatások, oktatás, ismeretterjesztés.
- Számos hatósági feladatot is meg kell említenünk, ezek az alábbiak:
- A Hivatal **építésügyi hatóságként jár el**:
 - ❖ a műemlékeken végezendő építési engedélyhez kötött építési munkák engedélyezésekor,
 - ❖ a műemléki ingatlanok területhasznosítási, telekalakítási ügyeiben.

- A Hivatal engedélyét be kell szerezni a következő, más engedélyhez nem kötött tevékenységekhez:
 - ❖ Reklámok elhelyezése a műemléken,
 - ❖ Műemléki kutatáshoz (falfelület más szerkezet tudományos, műszaki kutatásához),
 - ❖ A műemlék funkciójának, használatának megváltoztatásához,
 - ❖ Az ingatlan területén lévő fa kivágásához, illetve telepítéséhez,
 - ❖ A műemléknek vagy részeinek, szerkezeti elemeinek máshova szállításához,
 - ❖ A műemlékekkel kapcsolatos megóvási, restaurálási, átalakítási munkához,
 - ❖ A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyen végzendő, 30 cm-nél mélyebb földmunkával járó munkálatokhoz,
 - ❖ A műemlék jellegét, megjelenését tartósan érintő munkákhoz pl. fényforrás elhelyezése,
 - ❖ Fémkereső műszer használatához.
- A Hivatal **szakhatóságként jár el:**
 - ❖ Műemléki területeken,
 - ❖ Régészeti lelőhelyeken,
 - ❖ Településrendezési tervek készítése során.
- A Hivatal **hatósági kötelezést is adhat ki** számos esetben ezek közül egyet említenek, például átalakítások esetén az eredeti állapot helyreállítására.
- Elrendelheti a műemlékek felülvizsgálatát, felújítását, bemutatását
- Az általa kiadandó engedélyeket örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kötheti, jogszabályban meghatározott esetekben.
- Hatósági nyilvántartást vezet többek közt a műemlékekről.
- Előzetes nyilatkozatot adhat ki a hatsági és szakhatósági engedélyhez kötött tevékenységek esetén.

A Hivatal eljárására vonatkozó részletes szabályokat a 16/2001 (X.18) NKÖM rendelet határozza meg.

5.3. A védetté nyilvánítás folyamata

A védetté nyilvánítás a hatóság általános feladatai közül az egyik.

A védetté nyilvánítás folyamatát a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál kell elindítani, kezdeményezni.

Egy-egy műemléket a miniszter nyilvánít védetté rendelettel, mégpedig a Hivatal előterjesztése alapján.

Azt, hogy a védetté nyilvánítás indokolt-e, egy sor tudományos kutatás alapján dokumentálni kell.

Az előkészítő munkát a Hivatal végzi, aki értesíti a szóban forgó ingatlan minden tulajdonosát, az adott önkormányzatot, az építésügyi hatóságot, más illetékes hatóságot illetve azt, aki a védetté nyilvánítást kezdeményezte.

A miniszter rendeletének, amellyel az adott ingatlant védetté nyilvánítja, vannak bizonyos tartalmi elemei, ezek a következők:

- A védetté nyilvánítás tényét
- A védetté nyilvánított műemléki értékét, a védelem célját
- A védelem fajtáját (műemlék, védett műemléki terület)
- Az egyedileg védett ingatlanra vonatkozó, elővásárlási joggal kapcsolatos rendelkezését
- A műemléknek a műemlékvédelmi bírság szerinti számítási kategóriájába sorolását
- A műemlék és a műemléki terület meghatározása, az azonosításhoz szükséges helyrajzi adatokat kell, hogy tartalmazza. [Magyar M. -Péter A. 2003.]

Előfordul, hogy egyes nagyobb jelentőségű műemlékeket a nagyobb védelem biztosítása érdekében állami tulajdonba kell tartani.

A hatóság az általa meghatározott műemlékeket elővédelem céljából listára veheti, erről az intézkedéséről határozatot hoz, melyet az érintett felekkel közöl.

Ezen listán szereplő ingatlanok vonatkozásában bizonyos beavatkozásoknál a hatóságot 90 nappal előtte értesíteni kell. A hivatal a bejelentés alapján dönt az adott „műemlék” sorsáról, ez azt jelenti, hogy ideiglenesen védelem alá helyezi-e vagy törli a listáról.

Az ideiglenes védettséget a hivatal az adott ingatlan tekintetében, soron kívül, legfeljebb egy évre adhatja meg, illetve indokolt esetben ez az egy év egyszer meghosszabbítható.

A hivatal ezt határozattal állapítja meg és elrendelheti az azonnali végrehajtást.

A hatóság az ideiglenes védettséget a védetté nyilvánítás előkészítésének megindításával egyidejűleg azon ingatlan illetve terület tekintetében rendelheti el, amelynél a védelmet már javasolták, vagy a listára előzőleg már felvették, és azt megsemmisülés vagy súlyos értékvesztés fenyegeti.

A műemlékvédelem feladata és célja nem más, mint a műemlékek védelme.

Ennek keretében a műemlékeket fenn kell tartani, meg kell óvni őket a pusztulástól, ehhez elengedhetetlen a megfelelő hasznosítás, ezen kívül ügyelni kell arra is, hogy hozzá nem értő beavatkozások ne károsíthassák az ingatlant.

A törvény egyfajta keretet biztosít, annak hogy ez a fenntartás, védelem megvalósuljon.

Valójában ennek a megvalósulása, a műemlékvédelem, a társadalom és elsősorban a tulajdonos, a tulajdonosi jogok gyakorlójának, a vagyonkezelőnek illetve az esetleges ingyenes használónak a kötelessége.

Amennyiben a tulajdonos ismeretlen, ezt a kötelezettséget a Hivatal látja el.

Az *1881. évi törvény* a műemlékek fenntartását a tulajdonosra hárította, azonban mindenfajta munkálatot csak a miniszter engedélyével lehetett elvégezni az általa meghatározott módon, a tulajdonos költségén.

Az *1949. évi törvényerejű rendelet* előírta, hogy az elvégzett kényszer-helyreállítások költségét melyet az állam elvégez a kötelezett helyett, annak azt vissza kell térítenie.

A *2001. évi törvény*:

A műemléki jog a tulajdonost teszi felelőssé a műemlék folyamatos fenntartásáért.

A fenntartás, állag megóvás már önmagában sem könnyű feladat, mivel számos objektív (elemi csapások) és szubjektív (háború, szándékos önző célú rongálás, hanyagság) tényező akadályozza.

A műemlékeket oly módon lehet, illetve kell használni, hasznosítani, hogy ezzel tiszteletben tartsuk értéküket, jellegüket, történelmi jelentőségüket.

A műemlékeket a bennük rejlő értéknél fogva többek közt idegenforgalmi célokat is szolgálnak, amelyekből az adott ország, város sokat profitálhat, azonban ennek is elengedhetetlen feltétele a műemlékek jó állapota.

5.4. Műemlékek nyilvántartása

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal általános feladatai közé tartozik többek közt, a műemléki értékek nyilvántartása.

A Hivatal nyilvántartást vezet:

- Régészeti lelőhelyekről,
- Régészeti feltárási engedélyekről,
- A műemlékekről, ennek keretén belül a listára felvett műemléki értékekről,
- A védetté nyilvánított kulturális javakról,
- Kiviteli engedélyekről,
- Az előzőekben felsoroltakkal összefüggő, a kulturális örökség szempontjából fontos adatokról. [Magyar M.-Péter A. 2003.]

A nyilvántartás hitelesen tanúsítja a benne szereplő adatokat, melyek nyilvánosak, de néhány esetben a védelem érdekében ez a nyilvánosság jogszabály alapján korlátozható.

A nyilvántartás a kulturális örökség elemeinek azonosításához szükséges adatokat és tényeket tartalmazza.

Számunkra a műemléki nyilvántartás a lényeges, amely a következő információkat tartalmazza az adott ingatlanról:

- A műemlékek, műemléki területek ingatlan-nyilvántartási adatait a hiteles tulajdoni lap szerint, továbbá a vonatkozó ingatlan-nyilvántartási térkép másolatát
- A védettség jellegét és a védettség keletkezésének időpontját, az elrendelő határozat vagy jogszabály számát
- A műemlék, a műemléki jelentőségű terület leírását, a műemlék berendezési és felszerelési tárgyainak, illetve tartozékainak adatait, leltárjegyzékét
- A műemlék funkcióját, tudományos kutatásának és feltárásának adatait
- A műemlékre vonatkozó hatósági (szakhatósági) határozatok számát, keltét, jogerejét és az elrendelt intézkedések tartalmát
- Az örökségvédelmi bírságkategóriába történő besorolást

A Hivatal kérelemre igazolást ad ki a nyilvántartásban szereplő adatokról [Magyar M.-Péter A. 2003]

5.5. Az ingatlan-nyilvántartásba történő feljegyzés

A műemléki védettség tényét, jellegét az ingatlan-nyilvántartásba is fel kell tüntetni, külön törvény rendelkezése alapján, az ingatlan tulajdoni lapján.

A „műemlék” az ingatlan-nyilvántartásban jogi jellegként kerül feltüntetésre, amelyet az ingatlan egészére vagy annak területi mértékben meghatározott részére lehet bejegyezni.

A Hivatal köteles megkeresni az illetékes földhivatalt a védettség feljegyzése céljából, ha a kötelezettség teljesítésére 1 évet meghaladó időtartam került megállapításra, ezen kívül azon esetekben, mikor annak megismerése és nyilvános tanúsítása harmadik személy számára is szükséges.

Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény 19§-a kimondja, hogy:

Az ingatlan-nyilvántartásban az ingatlan adatait, valamint az ingatlanhoz kapcsolódó jogilag jelentős tényeket, továbbá azok jogosultjait és a jogosultak adatait a tulajdoni lapra kell bejegyezni, feljegyezni illetve, azon átvezetni.

A tulajdoni lap három részből áll:

I. rész az ingatlan adatait tartalmazza:

- a település nevét, ahol az ingatlan fekszik,
- az ingatlan helyrajzi számát, fekvésének (belterület, külterület) megjelölését és területnagyságát,
- belterületen - és amennyiben rendelkezésre áll - külterületen lévő ingatlannál az utca (tér, körút stb.) nevét és a házszámot,
- a művelési ágat és a művelés alól kivett terület elnevezését, alrészlet jelét,
- a minőségi osztályt, kataszteri tisztajövedelmet,
- az épület fő rendeltetés szerinti jellegét (lakóház, üdülő, gazdasági épület stb.),
- utalást az ingatlan mindenkori tulajdonosát megillető telki szolgalmi, illetőleg földhasználati jogra,
- **az ingatlan jogi jellegét** (társasház, szövetkezeti ház, **műemlék**, bányatelek, helyi vagy országos jelentőségű védett terület, régészeti vagy történeti jelentőségű védett terület, tanya stb.),
- földminősítési mintatér megjelölését,
- ingatlan-nyilvántartási szempontból szükséges egyéb adatot

II. rész az ingatlanhoz kapcsolódó következő jogokat, illetve annak jogosultjait, és az ingatlanra, valamint a jogosultakra vonatkozó tényeket tartalmazza:

- a tulajdonjogot, valamint a tulajdonos kiskorúságát vagy gondnokság alá helyezés tényét,
- állami tulajdonban álló ingatlan esetén az állam tulajdonosi jogait gyakorló szervezet megnevezését,
- a vagyonkezelői jogot.

III. rész az ingatlanhoz kapcsolódó jogokat, illetve azok jogosultját tartalmazza, melyet az Inyvtv. Vhr. 3. §-a részletesen felsorol.

A hatóság amennyiben a végrehajtható kötelezést maga végezteti el, a költségek erejéig azok megtérítéséig az érintett ingatlanra jelzálogjogot jegyeztethet be az ingatlan-nyilvántartásba.

A műemlékeknek bármilyen jogcímen történő átruházásához, megterheléséhez, vagyonkezelő kijelöléséhez vagy megváltoztatásához illetve bármilyen jogügylethez, amelynek következtében az állam vagy az önkormányzat tulajdonjoga megszűnik a műemlék felett, a miniszter jóváhagyása szükséges, ha a műemlék az állam tulajdonában van.

A Hivatal jóváhagyása kell, ha

- A műemléket társasházzá szeretnék alakítani
- A műemlék ingatlant terhelő használati jog alapításához (jóváhagyás hiányában a jogügylet érvénytelen)

A műemlék egésze nem bontható le, részleges bontás, akkor engedélyezhető, ha

- A műemlék egyes részeinek, szerkezeti elemeinek a megmentéséhez ez szükséges
- A műemlék helyreállításával kapcsolatban korábbi, jelentős építési korszak maradványának a bemutatását, vagy a műemlék hiteles állapotát eltorzító idegen részek eltávolítását, illetve a műszaki állagbiztosítás vagy életveszély-elhárítás érdekében szükséges elkerülhetetlen beavatkozásokat segíti elő.

A legértékesebb műemlék ingatlanok kizárólagos állami tulajdonban kell, hogy legyenek.

A kizárólagosan állami tulajdonban lévő műemléki ingatlanok sorát megtalálhatjuk a 2001. évi LXIV. törvény mellékletében.

Amennyiben a tulajdonjog a védetté nyilvánításkor nem az állam javára van bejegyezve, és ez nem ingatlan-nyilvántartás illetve jogszabálysértés eredménye, akkor a tulajdonjogot az állam javára meg kell szerezni.

Az ingatlan-nyilvántartási bejegyzéssel kapcsolatban szeretnék néhány mondatot szentelni a műemlékekkel kapcsolatos elővásárlási jogról, a kisajátításról illetve a műemlékek átruházásáról.

5.6. Elővásárlási jog

A kulturális örökséghez tartozó védetté nyilvánított javakra a Magyar Államot elővásárlási jog illeti meg, ingatlanok esetében akkor, ha ezt a védetté nyilvánító rendelet tartalmazza.

Amennyiben az ingatlanra több elővásárlási jog áll fenn, akkor az elővásárlásra jogosultak sora a következők szerint alakul:

- Első helyen az állam,
- Második helyen, az ingatlant kezelő önkormányzatot,
- Harmadik helyen az ingatlan fekvése szerinti önkormányzatot,

illeti meg az elővásárlási jog.

Az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzést a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal kezdeményezi.

A Magyar Államot illető elővásárlási jogot a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal gyakorolja.

Az önkormányzat elővásárlási jogát a más jogszabályon, szerződésen alapuló elővásárlási jog megelőzi kivéve, az országos jelentőségű védett természeti területen lévő és a műemléki ingatlanra vonatkozó elővásárlási jogot.

5.7. Kisajátítás

- Az Alkotmány 13 §-a is foglalkozik a kisajátítással:

„A Magyar Köztársaság biztosítja a tulajdonhoz való jogot.

Tulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben szabályozott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet.”

- Az 1959. évi IV. törvény -a Polgári Törvénykönyv - is említést tesz a kisajátítás intézményéről:

„Ingatlant kivételesen, közérdekből - törvényben megállapított esetekben, módon és célokra - lehet kisajátítani. A kisajátított ingatlanért teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás jár.

A kisajátítás részletes szabályairól külön törvény rendelkezik.”

- Az 1976. évi XXIV. törvényerejű rendelet és a végrehajtásáról szóló 33/1976. (IX.5.) MT rendelet szintén a kisajátításról szól, melynek a 4 § (1) l. pontja rendelkezik a műemlékekről, illetve a végrehajtásáról szóló rendelet 5§ (1). bekezdése, mely szerint:

„Műemléket műemlékvédelem céljára csak akkor lehet kisajátítani, ha a tulajdonos a fenntartással kapcsolatos kötelezettségeinek felszólítás ellenére nem tett eleget és ezzel a műemlék épségét, jellegét vagy zavartalan érvényesülését veszélyezteti, továbbá ha a műemlék fenntartása a tulajdonosnál nem biztosítható.

Műemlékvédelem céljára az illetékes hatóság kérhet kisajátítást.”

- Ezt a törvényerejű rendeletet hatályon kívül helyezte a 2007. évi CXXIII. törvény 42§ (1) a) pontja, 2008. január 1-től.

Az új jogszabály a kisajátítási célok közt a 2 §-ban, illetve a 4 § (1) j) pontjában rendelkezik a műemléki ingatlanok kisajátításáról.

Kisajátítással ingatlan tulajdonjoga csak kivételesen vonható el, törvényben meghatározott közérdekű célból, feltételekkel és módon, teljes azonnali és feltétlen kártalanítás mellett.

Kisajátítást kérő lehet az állam, a helyi önkormányzat, valamint rajtuk kívül harmadik személy, ha törvényben meghatározott közérdekű célt megvalósító tevékenységet lát el, vagy akit törvény az állam javára, saját nevében, kisajátítást kérőként való eljárásra kötelez.

Ingatlant kisajátítani törvényben tételesen felsorolt közérdekű célokra lehet, ilyen cél többek közt a kulturális örökségvédelem.

Műemléket kisajátítani műemlékvédelem céljára csak akkor lehet, ha tulajdonos a fenntartással kapcsolatos kötelezettségeinek nem tesz eleget, felszólítás ellenére sem, és ezzel a műemlék épségét, jellegét veszélyezteti.

A műemléki ingatlan kisajátításának másik lehetséges oka, ha a műemlék fenntartása a tulajdonosnál nem biztosítható.

Kisajátításnál az állam vagy az önkormányzat az ügyben hozott határozat jogerőre emelkedésével egy időben az ingatlan tulajdonjogát tehermentesen szerzi meg.

A kártalanítás történhet csereingatlannal, pénzben vagy mindkettővel.

Nem jár a kártalanítás, ha az ingatlan használhatatlan romépület, illetve az olyan épületért, amelynél az építési vagy a fennmaradási határozat eleve kizárta a későbbi lebontás esetére a kártalanítást vagy a lebontást az építési hatóság a tulajdonos költségére elrendelte.

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény hatálya alá tartozó építmény kisajátításához a műemlékvédelmi hatóság hozzájárulása szükséges.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal kisajátítási eljárást kezdeményezhet, ha a védett régészeti lelőhely vagy műemlék örökségvédelmi érdekei másként nem biztosíthatóak, így különösen, ha az érintett ingatlan

- tulajdonosa magatartásával a védett régészeti lelőhely vagy a műemlék fennmaradását veszélyezteti
- a védett régészeti lelőhely vagy műemlék feltáráshoz, védőövezetének kialakításához, megközelítéséhez, bemutatásához közérdekből szükséges
- korábban összefüggő történeti együttes része volt, és az eredeti egységbe való visszahelyezése és együttes használata örökségvédelmi szempontból közérdek.

[Magyar M.-Péter A. 2003.]

5.8. Műemlékek átruházása

A műemlék bármely jogcímen történő átruházásához, megterheléséhez, a vagyonkezelő kijelöléséhez vagy megváltoztatásához, illetve bármely jogügylethez, amely következtében az állam vagy az önkormányzat tulajdonjoga megszűnne a műemlék felett

- A kulturális örökségvédelmi miniszter jóváhagyása szükséges - ha az állam a tulajdonos,
- A Hivatal (KÖH) jóváhagyása kell - ha a műemlék az 1991 évi XXXIII. számú törvény alapján az önkormányzat tulajdonába került.

Az önkormányzat tulajdonába akkor került a korábban állami tulajdonban lévő műemlékileg védett épület, a hozzá tartozó földdel együtt, ha kezelőként a tanács, annak szerve, intézménye volt az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezve.

Az 1990. évi LXV. számú törvény (a helyi önkormányzatokról) hatályba lépésekor a műemlékileg védett ingatlan a tanács felügyelete alatt állt és a nyilvántartásban is ez szerepelt.

Az önkormányzat tulajdonában lévő műemlék épület korlátozottan fogalomképes, elidegenítéséhez, megterheléséhez, a vagyonkezelő megváltoztatásához a miniszter jóváhagyása szükséges.

A kizárólag állami tulajdonban lévő dolgok és a törvényben meghatározott más dolgok a Ptk. - 1959. évi IV. törvény - szerint forgalomképtelenek, a forgalomképtelen dolgok elidegenítése pedig, semmis.

A kizárólag állami tulajdonban lévő dolgok birtokát, használatát, hasznai szedésének a jogát az állam másnak átengedhet, törvényben szabályozott módon.

5.9. A védettség megszűnése

A védettség megszűnése esetén a Kultúrális Örökségvédelmi Hivatalnak meg kell keresnie az illetékes földhivatalt a jogi jelleg törlése végett.

Az ideiglenes védettség akkor szűnik meg, ha a védetté nyilvánításról szóló rendelet hatályba lép, illetve ha a Hivatal megállapítja, hogy a védetté nyilvánítás nem kellően indokolt.

A 2001. évi LXIV. számú törvény 32 §-a kimondja:

„A védettség megszüntetésére akkor kerül sor, ha

- a) a védetté nyilvánított műemlék megsemmisül, vagy
- b) a műemléki jelentőségű terület, illetve a műemlékvédelem alapját képező értékeit helyreállíthatatlanul elvesztette
- c) a védelem tárgya a műemlék szakmai ismérveinek nem felel meg

A védettség megszüntetésére irányuló eljárás estén a védetté nyilvánításra vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni. „

6. Összegzés

A választott témám alapján azt a feladatot kaptam, hogy mutassam be Sorokpolány község műemlékingatlanainak tulajdoni és használati viszonyait, illetve a műemléki ingatlanok nyilvántartási rendszerét.

A műemlékek a múlt történelmét, kultúráját képviselik a jelenben, védelmük ezért elsőrendű közérdek. A műemlékek védelmét, a jövő számára történő megőrzését már korán felismerték hazánkban is.

A dolgozatom összesen hat fejezetre tagolódik.

Első részében a műemlékekről, a magyar műemlékvédelem kialakulásáról írtam, valamint a jogi szabályozás jelenlegi formájának kialakulásáról.

Ezt követően Sorokpolány községet mutattam be, elhelyezkedés, népesség szempontjából, valamint kitértem a történeti múltjára is, melyet egészen korai időpontig sikerült felkutatnom. A kutatás során nagyon sok érdekes dolgot megtudtam a faluról.

A település műemlékingatlanainak bemutatásával folytattam a dolgozatomat, különös tekintettel a Szapáry kastély birtokváltozásaira, melyeket az 1800-as évektől sikerült előkeresnem a Vas Megyei Levéltár iratai valamint a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal okirattárának segítségével.

Ebben a fejezetben az 1945. évi földosztást is bemutattam, melyet követően a birtokszerkezet teljesen megváltozott, új kihívásokkal találták szembe magukat az emberek, de összességében elmondható, hogy fejlődésnek indult az ország.

Az 1959 év ismét változásokat hozott az emberek életébe, mivel az újonnan kitűzött cél a nagyüzemi mezőgazdaság megteremtése volt- termelőszövetkezetek alakultak- ennek érdekében hajtották végre Sorokpolány községben is a földrendezést.

Újabb változások 1967-től kezdődtek, mikor a politika célja a termelőszövetkezetek megerősítése volt, így a földtulajdoni és használati viszonyok újabb átalakuláson mentek keresztül, ez 1990-ig tartott.

Majd a rendszerváltás után ismét magántulajdonba kerültek a földek a kárpótlás és a részarány következtében. Ennek eredmény azonban az lett, hogy elaprózódott és szétszórta földrészletek keletkeztek, Sorokpolányban sem ritka az olyan földterület, melynek közel száz tulajdonosa van, ezen táblák kezelése nem kis gonddal jár.

Az eredeti célom, az lett volna, hogy az előzőekben felsorolt eseményeket a műemlékekhez tartozó földterületek vonatkozásában mutatom be, de adatokat csak a

község egészére vonatkozóan találtam, ennek ellenére úgy érzem, hogy sikerült bemutatnom a földbirtok-viszonyok a változását.

Az utolsó fejezetben visszatértem a dolgozatom első fejezetének témájához, a műemléki ingatlanokhoz, azok nyilvántartási rendszeréhez.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal legfontosabb feladatait mutattam be.

Hogyan lehetne hatékonyabbá tenni a műemlékvédelmet?

Egyrészt a műemlékek nyilvántartásba vételét gördülékenyebbé, illetve gyorsabbá kellene tenni, az ingatlanok megóvásának érdekében. A védési folyamat nagyon nehézkes, néha egy-két év szükséges ahhoz, hogy az adott ingatlan tulajdoni lapjára is felkerüljön a műemléki jelleg.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal ideiglenesen védelem alá helyeztetheti az érintett épületet, ezt egy évre lehet megadni, indokolt esetben egyszer meg lehet hosszabbítani, a végleges döntést azonban a miniszter hozza meg, rendelettel határoz az ingatlan műemléki jellegéről. Az ingatlan-nyilvántartásban csak ez után kerülhet feljegyzésre a jogi jelleg. A védettség megszűnése esetén a folyamat ugyanilyen hosszú időt vesz igénybe.

Összességében a földhivatalok, és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal közti kapcsolat megfelelő kiépítésére lenne szükség ahhoz, hogy ezek a folyamatok lerövidüljenek.

Úgy gondolom, már ezzel is javítani lehetne a jelenlegi nyilvántartási rendszeren, mivel az információk naprakészebben állnának rendelkezésre.

Másrészt a műemlékvédelemben dolgozóknak elhivatottnak kell lenniük, bár ez sem old meg mindent, hiszen hiába a lelkesedés, ha a pénzügyi feltételek nem adóttak. Szerencsére vannak példák arra vonatkozóan - Szapáry kastély- hogy, ha a szakmai hozzáértés, a lelkesedés és a pénzügyi feltételek találkoznak, akkor nagyon szép eredmények születnek. Csak remélni lehet, hogy a jövőben is ez lesz a jellemző.

Tisztelettel kérem szakdolgozatom elfogadását, és záróvizsgára bocsátását.

Sorokpolány, 2008. április 3.

Padosné Vigh Annamária
Ingatlan-nyilvántartási szervező
jelölt

Felhasznált irodalom

1. Dercsényi Dezső: Mai magyar műemlékvédelem (Magvető Kiadó, Budapest, 1980.)
2. Dr. Szabó Gyula: Föld és területrendezés I. kézirat, NYME Geoinformatikai Főiskolai Kar Székesfehérvár (2001.)
3. Dr. Szabó Gyula: Föld és területrendezés II. kézirat, NYME Geoinformatikai Főiskolai Kar Székesfehérvár (2004.)
4. Gerő László: Műemlékről mindenkinek (Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1987.)
5. Estók János- Fehér György- Gunst Péter- Varga Zsuzsanna: Agrárvilág Magyarországon 1848-2002 (Argumentum Kiadó, Magyar Mezőgazdasági Múzeum, 2003.)
6. Magyar Mária- Péter Annamária: Az építészeti örökség védelme (KJK- Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2003.)
7. Tamási Judit: Műemlékvédelem Törvényi Keretek közt (Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 2001.)
8. Román András: 487 bekezdés és 617 kép a műemlékvédelemről (Terc Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. Szakkönyvkiadó, Budapest. 2004.)
9. Sorokpolány község honlapja: <http://www.sorokpolany.hu>
10. Magyarország a XX. században:
[http:// www.vmek.oszk.hu/02100/02185/htlm/index.htm](http://www.vmek.oszk.hu/02100/02185/htlm/index.htm)
11. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal okirattára
12. Szombathelyi Körzeti Földhivatal okirattára
13. Vas Megyei Levéltár
14. Vonatkozó jogszabályok

Mellékletek

Mellékletek jegyzéke

1. Szapáry család címere
2. Nagyboldogasszony templom telekkönyvi betétje (Az utolsó oldalon lévő borítékban található)
3. 1:2000 méretarányú térképmásolat a templomról
4. A Szapáry kastély és mauzóleum telekkönyvi betétje (Az utolsó oldalon lévő borítékban található)
5. 1:2880 méretarányú térképmásolat a mauzóleumról
6. 1:2000 méretarányú térképmásolat a mauzóleumról
7. Szapáry mauzóleum tulajdoni lapja
8. A Szombathelyi Körzeti Földhivatal határozata a jogi jelleg feljegyzéséről
9. Térképmásolat a kastélyról
10. Szapáry kastély rajza 1927-ből
11. 1:2880 méretarányú térképmásolat a kastélyról
12. 1:2000 méretarányú térképmásolat a kastélyról
13. Szapáry kastély tulajdoni lapja
14. Országos Műemléki Felügyelőség határozata
15. A Szombathelyi Körzeti Földhivatal határozata a jogi jelleg feljegyzéséről
16. A Földigénylő Bizottság jegyzőkönyvének részlete 1945-ből
17. Igény bejelentés 1945-ből
18. A Földigénylő Bizottság jegyzőkönyvének részlete, a házhely kiosztásról (1945)
19. Jegyzőkönyv részlet (földrendezés)
20. Jegyzőkönyv részlet (kárpótlás)
21. Kastély alaprajza